

Original Research

The Lived Experience of Child-Married Women Regarding Social Norms and Early Marriage

Marziyeh Shahryari^{1*} Masoumeh Bagheri²

^{1*} Assistant Professor Department of sociology, Economy and Social Sciences Faculty, Shahid Chamran university of Ahvaz, Ahvaz, Iran (Corresponding Author)
m.shahryari@scu.ac.ir

² Associate Professor Department of sociology, Economy and Social Sciences Faculty, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

Background and Purpose

Children are considered among particularly vulnerable groups in society, as their rights are at risk due to multiple risks within their family or societal environments. Child marriage is among these concerns. (Raj, 2010). The United Nations Population Fund (UNFPA) defines child marriage as "any marriage that occurs before the age of eighteen". Physically and mentally, the female is prepared to assume the responsibilities of marriage» (ICRW, 2006). The objective of this research is to explore the lived experiences of women who were married as children in the Khuzestan province, with the purpose of gaining insight into the phenomenon of early marriage and its association with societal norms. A limited body of research has ventured into the foundational origins, driving factors, and resultant repercussions associated with child marriage (i.e., Risk of HIV infection, early pregnancy, depression, and dropping out of school) (Nour, 2009; Stark et al., 2011; Delperato et al., 2017; Watson, 2018; Yunt et al., 2018; John et al., 2019).

Method

The present study employed a qualitative research design utilizing the phenomenological method while employing a purposeful sampling technique. The research sample consisted of married women under the age of 15 residing in Khuzestan province who had experienced early marriage. The survey inquiries pertained to individuals' experiences, perceptions, and feelings toward marriage and their understanding of love and premarital relationships. Additionally, the interview explored participants' perceptions of the extent to which they felt they had freedom of choice in these matters. The study employed the snowball sampling technique to

gather data. A group of 23 individuals was chosen to participate in sampling and engaging in comprehensive semi-structured interviews. Following the extraction of significant sentences and terms from the interview text, a total of 452 primary codes were identified.

Findings

Based on the research's stated objective and inquiry, the primary themes identified include "coercion and insufficient development of intellectual-social capabilities," "tribal culture and adherence to traditional beliefs," "suppressed individuality," "subject's diminished agency," "limited awareness of sexual and physical resources," "role dysfunction and escalating interactions," "Prevalent behaviors and instances of intimate partner violence", "the objectification of the female body as a sexual entity", "The commodification of the female body as a cheap and exchangeable entity", "the female body as a source of domination and sexual suppression", "divorce and child widowhood", "death of fantasy love", and "childhood/adulthood duality".

Discussion and Conclusion

Ending child marriage necessitates a multifaceted approach that addresses girls, families, society, and the government. As a result, educational programs and reproductive health services should be made available to families and communities to lower the risk of maternal and infant mortality and complications by prohibiting child marriage. Based on the participants' perspectives, early marriage appears to be influenced by factors such as geographical location, tribal culture, traditional beliefs, and challenging socioeconomic circumstances that shape the living environment. These circumstances may lead families to arrange marriages for their children at a young age without adequately considering factors such as parental ideological awareness and commitment and the social and emotional maturity of the boys and girls involved (Mehrabani et al., 2011). This study demonstrated that early marriage was a virtue and value by emphasizing cultural and religious norms in particular cultures. This is especially true for women. However, society's dominant culture encourages marriage at a young age. In fact, until recently, this violation put women under a lot of social pressure. Many subcultures believe that the earlier females marry (physical maturity, not mental maturity), the better and that women's education or employment is unimportant. In reality, parents believe that if a girl marries late, her obedience to her parents will wane, and she will be challenging to control.

Ethical consideration

Compliance with ethical guidelines: This article is an excerpt from the research plan of the first author of the present research

Authors' contribution: In the present study, the process of data collection, coding, analysis, and writing of the research is the responsibility of the first author and the explanation of the findings is done by the second author.

Conflict of interest: The authors declare that there is no conflict of interest in this article.

Acknowledgments: The research team considers it necessary for all couples to cooperate as much as possible. Have had with researchers, thank and appreciate.

References

- Delprato, M., Akyeampong, K., & Dunne, M. (2017). Intergenerational education effects of early marriage in sub-Saharan Africa. *World Development*, 91(3): 173-192. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.11.010>. [Link]
- ICRW. (2006). *Improving Adolescent Lives through an Integrated Program*. Analysis of quantitative baseline survey data collected in select sites in the states of Bihar and Jharkhand. [Link]
- John, N.A., Edmeades, J. & Murithi, L. (2019). Child marriage and psychological well-being in Niger and Ethiopia. *BMC Public Health*, 19(29):10-29. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7314-z>. [Link]
- Mehrabanifar, H., Dezbord, M., Emami, K. (2021). The Tradition of Marriage Meditation: From Problem Identification to Educational Empowerment (Case Study: Marriage Meditation in Mashhad). *Journal of Woman and Family Studies*, 2(21): 9-33. Doi:10.22051/jwfs.2021.35622.2672. [Text in Persian]. [Link]
- Yount, K. M., Crandall, A., & Cheong, Y. F. (2018). Women's age at first marriage and longterm economic empowerment in Egypt, *World development*, 102: 124-134. <http://doi:10.1016/j.worlddev.2017.09.013>. [Link]
- Nour, N. (2009). Child marriage: A silent health and human rights issue. *Reviews in Obstetrics & Gynecology*, 2(1): 51-56. PMID: 19399295. [Link]
- Stark, L. (2018). Early marriage and cultural constructions of adulthood in two slums in Dar es Salaam, *Culture, Health & Sexuality*, 20(8): 888-901. <http://doi:0/13691058.2017.1390162>. [Link]
- Watson, M. (2018). *Millions of Child Widows Forgotten*, Invisible and Vulnerable Report by Action on Child, Early and Forced Marriage. [Link]

تجربه زیسته کودک-زنان ازدواج کرده در حوزه هنجارهای اجتماعی و ازدواج زود هنگام

مرضیه شهریار^{۱*}، معصومه باقری^۲

چکیده

کودک همسری پدیده‌ای اجتماعی- فرهنگی است که در نقاطی از کشور زندگی دختران را متأثر کرده و منجر به بروز مشکلات و آسیب‌های فردی و اجتماعی بسیار می‌شود. هدف پژوهش حاضر فهم تجربه زیسته کودک- زنان ازدواج کرده استان خوزستان جهت فهم مسئله هنجارهای اجتماعی و ازدواج زود هنگام است. برای رسیدن به هدف مذکور از روش تحقیق کیفی و با رویکردی پدیدارشناسانه و شیوه نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است که از طریق روش گلوله برفی با ۲۳ نفر از زنان که در سنین کودکی (زیر ۱۸ سال) ازدواج نموده مصاحبه عمیق به عمل آمد و با استفاده از روش کلایزری، جملات و عبارات مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. بر پایه روایت‌های افراد مورد گفتگو، ۱۵ مضمون اصلی در تجربه آن‌ها عبارت است از: فقدان بلوغ فکری- اجتماعی، فرهنگ طایفه‌ای و باورهای سنتی، فردیت عقیم مانده، سلب عاملیت سوژه، عدم آگاهی از سرمایه جسمی و جنسی، ضعف نقش و تعاملات تنش‌زا، رفتارهای سلطه‌گرا و خشونت شریک صمیمی، بدن زنانه ابژه جنسی، بدن زن ابژه پیش پا افتاده و قابل معامله، تن زن خاستگاه سلطه و سرکوب، طلاق/کودک بیوگی، مرگ فانتری عشق و دوآلیته کودکی/بزرگسالی دسته‌بندی شد. با توجه به پارادیم حاکم بر پژوهش، پدیده ازدواج زود هنگام بر ساختی اجتماع است که نتیجه واکنش خانواده‌ها به محدودیت‌های ساختاری و وضعیت جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی و فردی است.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۲

نوع مقاله: پژوهشی
 اصیل

واژگان کلیدی

ازدواج زود هنگام، طیف
 هنجاری، تجربه زیسته
 کودک- زنان خوزستان،
 ابژه جنسی، حق بدن

ارجاع به مقاله:

شهریار، مرضیه و باقری، معصومه. (۱۴۰۲). تجربه زیسته کودک- زنان ازدواج کرده در حوزه هنجارهای اجتماعی و ازدواج زود هنگام. *مطالعات زن و خانواده*، ۱۱(۲)، ۱۲۴-۱۵۷. DOI: 10.22051/jwfs.2023.37118.2734

^۱. استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول) m.shahryari@scu.ac.ir

^۲. دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

مقدمه

ازدواج به یکی از بارزترین جلوه‌های فرهنگی هر جامعه بوده که تحت تأثیر مؤلفه‌های مختلفی از جمله باورها، رسوم ریشه‌دار در فرهنگ و خرده فرهنگ‌ها، وضعیت معیشتی و سبک زندگی خانواده، سطح تحصیلات و طبقه اجتماعی، اقتصادی و نیز نگرش والدین نسبت به ازدواج که این عوامل می‌توانند در جامعه، پدیده‌ای مثل ازدواج‌های زودهنگام و حتی دیرهنگام را به وجود آورد. کودکان به عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین گروه‌های جامعه هستند که خطراتی در خانواده یا جامعه حقوق آن‌ها را تهدید می‌کند. ازدواج کودکان یکی از این موضوعات است (راج^۱، ۲۰۱۰). صندوق جمعیت ملل متحد (UNFPA)، ازدواج زودهنگام کودکان را این‌گونه تعریف می‌کند: «هر ازدواج قبل از ۱۸ سالگی انجام شده است دختر از نظر جسمی و روانی آماده است تا مسئولیت‌های ازدواج را بر عهده گیرد» (فدراسیون بین‌المللی والدین برنامه‌ریزی شده، ۲۰۰۶). در اصل، یک ازدواج تنظیم شده که توسط سرپرست به نمایندگی از کودک که کمتر از سن قانونی، که معمولاً حداقل ۱۸ سال است، باشد ازدواج کودکان نامیده می‌شود. با این حال، این اصطلاح به طور کلی برای ازدواج مردی غیر معمول مسن، برای حفظ سنت‌های قومی یا خانوادگی با یک دختر زیر سن قانونی استفاده می‌شود. بررسی مقوله سن نکاح از دیدگاه فقهی نشان می‌دهد که سن مشخصی برای نکاح تصریح نگردیده است لیکن شرایط خاصی بری انعقاد عقد نکاح قبل از سن بلوغ نظیر رعایت مصلحت طفل، ممنوعیت روابط زناشویی پیش از بلوغ و اعمال حق فسخ نسبت به عقد، معین شده است. توجه به این شرایط می‌تواند چارچوب قانون‌گذاری در این حوزه را روشن کند به گونه‌ای که با وضعیت فعلی جامعه، کمتر ازدواجی زیر سن بلوغ به مصلحت صغیر به نظر می‌رسد. در مقررات فعلی حقوق ایران، ازدواج پیش از سن ۱۳ سال برای دختران و ۱۵ سال برای پسران نیازمند رعایت شرایط اذن ولی، رعایت مصلحت و اجازه دادگاه دانسته شده است لیکن ازدواج در هیچ سنی ممنوع اعلام نشده است. ریشه این عدم ممنوعیت را باید در نظرات فقها مبنی بر جواز نکاح صغیر توسط ولی یافت. در عین حال همچنان در مقررات نظام حقوقی ایران تعارضاتی مابین سن بلوغ قانونی، سن قابلیت صحی برای ازدواج و سن رشد دیده می‌شود (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹).

تعداد بسیار کمی از مطالعات ریشه‌ها، محرک‌ها و پیامدهای ازدواج کودکان (افزایش خطر ابتلا به HIV، بارداری زودرس، افسردگی و ترک تحصیل) را مورد بررسی قرار داده است (نور^۲، ۲۰۰۹؛ استارک^۱ و همکاران، ۲۰۱۷؛ دلپراتو^۲ و همکاران، ۲۰۱۷؛ واتسون^۳، ۲۰۱۸؛ یونت^۴ و همکاران، ۲۰۱۸؛ جان^۵

^۱.Raj

^۲. Nour

^۱. noor & stark

^۲ Delprato

^۳ Watson

^۴ Yount

^۵ John

و همکاران، ۲۰۱۹). همچنین طبق گزارش سازمان یونسف (۲۰۲۲) هر سال در جهان ۱۵ میلیون دختر در سن خردسالی ازدواج می‌کنند و حق سلامتی، آموزش، تحصیل و فرصت از آن‌ها گرفته شده و کودکی‌شان دزدیده می‌شود و اگر کاری انجام نگیرد، تا سال ۲۰۳۰ هر سال ۱۵/۴ میلیون دختر خردسال ازدواج می‌کنند. در کشورهای در حال توسعه، از هر ۹ دختر یکی قبل از تولد ۱۵ سالگی اش ازدواج می‌کند و برخی عروس‌ها حداکثر ۸ یا ۹ سال دارند.

اخیراً موضوع ازدواج کودکان مورد توجه جامعه ایرانی، بحث سیاستگذاران و سازمان‌های غیرانتفاعی (NGO) قرار گرفته شده است. ایران یکی از معدود کشورهای در حال توسعه که دارای مقامات رسمی و داده‌های سالانه در مورد ازدواج در سنین مختلف، از جمله ازدواج‌های زیر سن قانونی است. براساس گزارش‌های مندرج در سایت ثبت احوال تعداد ازدواج‌های پیش از سن قانونی ثبت شده در ۹ ماهه اول سال ۹۴ در گروه سنی بین ۱۹-۱۵ سال، ۱۳ هزار و ۳۳۸ و تعداد ثبت ازدواج‌ها در سنین زیر ۱۵ سال هم ۴ هزار و ۵۴۷ ثبت شده است. در ۹ ماه سال ۱۳۹۴ بیشترین ترکیب ازدواج ثبت شده مربوط به ترکیب سنی ۲۴-۲۰ ساله و زنان ۱۹-۱۵ ساله بوده است. نقش‌های بزرگسالان مثل والدی و همسری که در عصر ما پیچیدگی‌های بیشتری دارند به کودک سپرده می‌شود که به دلیل فقدان آمادگی در ایفای آن ممکن است با ناکامی و شکست مواجه شود (نور، ۲۰۰۹).

ازدواج کودکان به عنوان همسر توسط یک مرد یا خانواده‌اش از رسیدن به سنی که مطلوب است جلوگیری می‌کند. در اکثر روستاها و شهرهای کوچک ایران، خانواده‌ها چنین تصور می‌کنند اگر دخترانشان در سنین پایین ازدواج نکنند، ازدواج آن‌ها در سنین بعد بسیار سخت‌تر می‌شود. ازدواج‌های خونی شامل ازدواج دختری برای حل اختلاف بین دو طایفه، ازدواج‌های زنجیره‌ای شامل یک دختر تازه متولد شده است که توسط خانواده، از طریق نمادین بردن بند ناف، ازدواج با پسر عموی یا خویشاوند دور در هنگام تولد وعده داده شده است. بیشتر متأهل کودکان تقریباً هیچ تصمیمی برای تصمیم‌گیری در مورد ازدواج ندارند و یا توسط خانواده‌هایشان تشویق شده یا به‌طور کلی مجبور شده‌اند، بدون اینکه فرصتی حتی قبل از ازدواج جهت صحبت با خواستگارشان داشته باشند (سادات صفوی و همکاران، ۲۰۱۵).

علی‌رغم همه آسیب‌های ناشی از ازدواج کودکان، خانواده‌های ایرانی در برخی از استان‌ها نسبت به دیگران بیشتر به آن ادامه می‌دهند. به نوعی در حوزه قومیت‌ها، همچون سایر حوزه‌ها، فرآیند جهانی شدن می‌تواند تأثیرات متفاوت و بعضاً متعارض برجای بگذارد. برخی از صاحب‌نظران، قائل به درآمیختگی و حتی استحاله خرده فرهنگ‌ها و هویت‌های قومی، محلی و ملی در فرهنگ غالب و مسلط جهانی هستند، اما در مقابل، عده‌ای از اندیشمندان، فرآیند جهانی‌شدن را سبب‌ساز افزایش گرایش‌ها و تمایلات قومی، محلی و ملی می‌دانند (رضاپورقوشچی و نادری، ۱۳۹۳: ۵۵). تحولاتی که

مارشال مک لوهان^۱ آن را نوید بخش شکل‌گیری دهکده جهانی و مانوئل کاستلز^۲ آن را جامعه شبکه‌ای، گیدنز^۳ جاگندگی فضا معرفی می‌کند و دیگرانی چون دیوید هاروی^۴ اصطلاح فشردگی مکان و زمان را در وصف آن به کار برده است. با این حال در گوشه و کنار این گستره هنوز زیست‌جهان‌های وجود دارد که ساخت آن‌ها نه از منطق شبکه‌ای و اقتصاد شهری بلکه از سازوکارهای قومی و محلی تأثیر می‌پذیرد و سنجه‌های قبیله‌ای در آن‌ها پررنگ است (خانی، ۱۳۹۹: ۱۲۶).

ویژگی‌های مدرنیسم مانند فردگرایی، تنزل اخلاقی و رابطه جنسی آزاد در بین نوجوانان و روابط خارج از ازدواج عادی باعث شده که والدین با ازدواج فرزند خود ننگ را پوشش دهند و با توجه به سن و آینده فرزندشان پدیده ازدواج زودهنگام نیز در منطقه و جامعه رخ داده است (احمدی، ۲۰۱۹). با این حال، در خصوص عوامل اجتماعی و اقتصادی ازدواج کودکان و عوامل تفاوت منطقه‌ای در ازدواج زودهنگام در ایران اجماعی وجود ندارد. نگاهی به آمار رسمی ثبت احوال کشور نشان می‌دهد که برحسب پراکندگی ازدواج کودک-دختران در استان‌های ایران، استان خوزستان با ۲۱۵۰ مورد ازدواج ثبت شده کودکان ۱۰ تا ۱۴ سال، رتبه ۴ کشور را به خود اختصاص داده است، در رابطه با آمار کودکان دختر زیر ۱۵ سال در استان خوزستان، در سال ۹۸، تعداد ازدواج‌های زیر ۱۳ سال ۳۱۶ مورد، سه مورد ازدواج ۱۱ سال و ۲۵ مورد ازدواج ۱۲ سال و ۲۸۸ مورد ازدواج ۱۳ سال ثبت شده است (سازمان ثبت احوال کشور). همچنین براساس آمار منتشرشده بالغ بر ۹۵ هزار مورد طلاق زنان زیر ۱۹ سال در فاصله سال‌های ۹۰ تا ۹۴ ثبت شده که حدود ۵ هزار و ۷۶۰ مورد از این طلاق‌ها مربوط به ازدواج‌هایی است که سن زوجین کمتر از ۱۵ سال است. که طبق تحلیل مسئولان و کارشناسان خوزستان، رشد کودک همسری رابطه مستقیمی با فقر اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دارد. با لحاظ کردن این مسئله که کودک همسری منجر به محرومیت از مهارت‌ها، منابع، دانش، حمایت اجتماعی، تحرک و استقلال دختران جوان و تهدید سلامت آن‌ها در بعد جسمانی، به سبب، آغاز رابطه جنسی و در پی آن بارداری زودهنگام و زیر سؤال بردن فرآیند کیفیت نسل خواهد بود (اثنی‌عشری و همکاران، ۲۰۲۰: ۳). در پژوهش حاضر استان خوزستان جامعه مورد مطالعه این پژوهش در نظر گرفته شده است تا با رویکردی موشکافانه و با بررسی لایه‌های کلان، خرد، میانی و تعاملی به شناسایی و تحلیل علل و زمینه‌های وقوع این پدیده از نگاه کودک-زنان ازدواج کرده (کسانی که ازدواج در دوران کودکی را تجربه کرده‌اند) مورد شناسایی و تحلیل قرارگیرد. در همین راستا، سؤال اصلی مطالعه حاضر، درک و تفسیر زنان از ازدواج زودهنگام و تفسیرشان از نحوه گذران زندگی حول چه مفاهیمی شکل گرفته است.

1. Marshall McLuhan

2. Manuel Castells

3. Giddens

4. David Harvey

ملاحظات مفهومی - تجربی

رویکردهای تفسیری آزاد از نظریه و مفاهیم حساس نیستند. جهت‌گیری‌ها در پژوهش کیفی به جای استفاده از چارچوب نظری از چارچوب مفهومی جهت استخراج سؤالات پژوهش استفاده می‌شود. به‌نوعی پژوهشگر براساس چارچوب مفهومی، با مفاهیم حساس آشنا می‌شود و راهنمایی نظری پژوهشگر در فهم روابط پیچیده دنیای پیرامون است. سعی می‌شود در مطالعه ازدواج زودهنگام و متأثر از مقولات ظهور یافته برای تبیین مفاهیم و مقولات چارچوب مفهومی پژوهش، حول پارادایم روانشناسی اجتماعی و فمینیستی، نظریه نظام خانواده، نظریه رشد اجتماعی، نظریه طرحواره جنسیت، نظریه یادگیری اجتماعی و طیف هنجاری-سایپرز^۱ طراحی شده‌است، کاملاً موجز ارائه شود.

بوئن^۲ ابداع کننده نظریه نظام‌های خانواده، خانواده را یک واحد عاطفی و شبکه ای از روابط در هم تنیده‌ای می‌پندارد، وقتی می‌توان آن را بهتر درک کرد که از چارچوب چندنسلی یا تاریخی آنرا تحلیل کرده باشیم. از دید بوئن، نیروی محرکه بسیاری از رفتارهای بشر منبعث از فراز و نشیب‌های زندگی خانوادگی، همزمان میان اعضای خانواده بر سر دوری از هم و درعین حال باهم بودن است (وایلی^۳، ۱۹۹۰: ۳۰). رکن اصلی خانواده از نظر بوئن، مفهوم خود تمایز سازی یا درهم آمیختگی فکری و عاطفی است. به نظر بوئن، درجه ظهور خود تمایز یافتگی در هر فرد بیانگر میزان توانایی او برای تمیز فرایند عقلی از فرایند احساسی (عاطفی) است که وی تجربه می‌کند. هنگامی که فرد قادر است با وجود فشارهای ناشی از اجبارهای هیجانی درون نظام خانواده، عملکردهای منطقی‌اش را در خانواده حفظ کند و در انتخاب‌هایشان در مورد عقاید، ارزش‌ها و باورها عاقلانه عمل کند، در واقع توانسته خودمختاری، استقلال و فردیت خود را در زندگی زناشویی در تصمیم‌گیری و احساسات حفظ کند، در غیر این صورت با نوعی هویت درهم آمیخته مواجه می‌شود.

درهم آمیختگی فکری و احساسی به فردی اشاره دارد که از استقلال فردی و قدرت شخصی در فعالیت خانوادگی برخوردار نیست. به‌نوعی سطح تمایز یافتگی فرد در خانواده اصلی وی ایجاد می‌شود؛ بنابراین، به‌طور وسیعی از پویایی‌ها و تعاملات بین اعضای خانواده متأثر می‌شود. به عبارتی زن و مردی که سطح تمایز یافتگی پایینی داشته باشند زمانی که ازدواج می‌کنند، انتظار می‌رود بلوغ عاطفی کمتری را دارا و ظرفیت محدود برای صمیمیت و یکی شدن داشته‌باشند. این مسئله نیازمند این می‌شود که هر دو نفر برای پایداری ازدواج‌شان رشد و خود رهبری‌شان را قربانی ازدواج کنند. در مقابل در نظام‌های زناشویی تمایز یافته، همسران به یکدیگر اجازه می‌دهند که نقشی نرمش پذیرتر، رابطه‌ای صمیمانه‌تر داشته‌باشند و تفاوت عقاید یکدیگر را تحمل و واکنش‌های عاطفی کمتری را تجربه کنند. به سخن دیگر

1. Scipers

2. Bowen

3. Wily

برای این که مشکلات کمتری داشته باشند، در پاسخ به عواطف دیگران آرامش خود را حفظ کنند (نجفلویی، ۱۳۸۵).

در گزارشی تطبیقی از ۳۴ کشور جهان، کیدمن^۱ و پالرمو^۲ (۲۰۱۶) معتقدند که در مقایسه با افرادی که بعداً ازدواج کردند، زنانی که ازدواج آن‌ها در سن ۱۵ و ۱۷ سالگی است در ۱۹ مورد از این کشورها در معرض افزایش خشونت جسمی و یا جنسی بودند. در مورد مکانیسم‌های پیوند ازدواج کودکان و خشونت شریک صمیمی، برخی از مطالعات مسیرهای نظری بین این دو را نشان می‌دهد. از یک جهت، ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی عروس‌های کودک ممکن است آسیب‌پذیری آن‌ها را در برابر خشونت همسر افزایش دهد. زنانی که به‌ویژه در اوایل زندگی ازدواج می‌کنند در دوران کودکی، معلوم شده است که سطح تحصیلات پایین‌تری دارند و فرصت‌های شغلی محدودی وجود دارد و به احتمال زیاد در فقر زندگی می‌کنند (نصرالله و همکاران، ۲۰۱۴؛ نور، ۲۰۰۹).

با نظر به عوامل فوق، کاربرد نظریه یادگیری اجتماعی در توضیح علل تفاوت‌های جنسیتی در نگرش و رفتار است. نظریه یادگیری اجتماعی توجه روشن‌تری از نقش‌آموزی جنسیتی به دست می‌دهد. این نظریه هم بر پاداش‌ها و تنبیه‌هایی که کودکان برای رفتار مناسب یا غیرمناسب جنسی دریافت می‌کنند تأکید دارد، و هم بر شیوه‌های یادگیری رفتارهای مربوط به نقش جنسیتی از راه مشاهده بزرگسالان (اتینکسون^۳، ۱۳۹۰) رفتارهای ویژه جنسیت خود را فراگیرند. در نظریه طرحواره جنسی یک رویکرد پردازش اطلاعات به نقش‌یابی جنسی است که ویژگی‌های یادگیری اجتماعی و شناختی-رشدی را ترکیب می‌کند. این نظریه شرح می‌دهد که چگونه فشارهای محیطی و شناخت کودکان با هم به شکل‌گیری نقش جنسی کمک می‌کنند (برگ^۴، ۲۰۰۷).

دوبوار^۵ هم با تأکید بر رد هرگونه غریزه زنانه، تمام ویژگی‌های ثابت و درعین حال، منفعلانه منتسب به زنان را محصولی اجتماعی و تحت تأثیر تقسیم‌بندی سلسله‌مراتب جنسی ناشی از قدرت و ایدئولوژی مردسالاری می‌داند. باتلر^۶ با این عقیده دوبوار موافق است که هویت‌های جنسی را نه امری طبیعی و ثابت، بلکه معانی اکتسابی دارند (جمله دوبوار؛ «هیچ‌کس زن به دنیا نمی‌آید؛ بلکه زن می‌شود»). برساختش در اندیشه باتلر می‌شود «بدن، بدن به دنیا نمی‌آید؛ بلکه بدن می‌شود». تحلیل آن‌ها از ازدواج و توصیف او از خانواده و سلطه مرد را واکنش‌هایی موقعیتی در چهارچوب نظم نهادی و در راستای مناسبات قدرت جاری در خانواده قلمداد کرده‌است. در نظریه نابرابری جنسیتی یعنی اجتماعی که به دست مردان سازمان یافته، تعیین کرده است که زن کوچک‌تر و بی‌ارزش‌تر باشد (اصغری، ۱۳۹۹).

¹. Kidman

². palermo

³. Atkinson

⁴. Berg

⁵. De Beauvoir

⁶. Butler

مطالعات ارتباطات قوی بین نگرش به ضرب و شتم همسر، رفتارهای سلطه‌گرانه شوهران و خشونت شریک صمیمی را ثبت کرده است. مطالعات نشان می‌دهد زنانی که ضرب و شتم همسر خود را توجیه می‌کنند یا خود را گزارش می‌دهند شوهران به‌عنوان سلطه‌گر به‌طور قابل توجهی بیشتر خشونت جسمی، جنسی و احساسی را تجربه می‌کنند (سیدیافه^۱ و همکاران، ۲۰۱۶؛ تنکورنگ^۲ و همکاران، ۲۰۱۳؛ تنکورک ۲۰۱۵).

ادبیات نظری (وضعیت اقتصادی اجتماعی، هنجارهای جنسیتی، خودمختاری) برای ارتباط بین ازدواج کودک و خشونت همسر اشاره می‌کند. در همین راستا، در نظریه سیستمی ازدواج کودک به منزله یک تصمیم صرفاً شخصی یا خانوادگی تحلیل نمی‌شود بلکه نتیجه روابط نظام‌های گوناگون در یک جامعه است که می‌تواند افزایش یا کاهش این پدیده را در پی داشته باشد. نظام‌های خانواده، مدرسه، محله، فرهنگ، دین، سیاست، قوانین و مانند آن‌ها از جمله نظام‌هایی هستند که می‌توانند در این پدیده دخیل باشند و تحلیل صحیح روابط این نظام‌ها و تأثیر آن بر بروز ازدواج زودهنگام و برنامه‌های آموزشی پیش از ازدواج بر نگرش به ازدواج (عباس پور و همکاران، ۱۴۰۰) می‌تواند به روشن‌تر شدن زوایای این پدیده یاری رساند.

بنا به نظریه رشد روانی- اجتماعی اریکسون، مراحل رشد شخصیت هر فرد، اگر به خوبی پشت سر گذاشته شود، شخص احساس تسلط خواهد کرد و اگر یک مرحله به‌طور ضعیفی مدیریت شود، حس بی‌کفایتی در شخص پدیده خواهد آمد. به عقیده اریکسون نوجوانی، دوره بلوغ تا اوایل بزرگسالی است که یکی از مهم‌ترین مراحل رشد است زیرا در پایان این دوره فرد باید به درک پایداری از هویت خود دست یابد. اگرچه هویت‌یابی نه در نوجوانی آغاز و نه در آن تمام می‌شود بلکه بحران بین هویت و سردرگمی هویت در این مرحله به اوج خود می‌رسد. در واقع افراد در این دوره بیش از هر زمانی در جست‌وجوی این است که دریابند چه چیزی هستند و چه چیزی نیستند. به‌نوعی بعد از درک هویت خود در دوره نوجوانی باید بتوانند توانایی ترکیب این هویت با هویت فردی دیگر را کسب کرده و در عین حال فردیت خود را حفظ کنند. صمیمیت توانایی آمیختن هویت خود با فردی دیگر بدون احساس نگرانی در مورد از دست دادن آن است. از آنجایی که صمیمیت سالم تنها پس از شکل‌گیری هویت خود ایجاد می‌شود اکثر عشق‌ها و شیفتگی‌های تجربه‌شده در دوران نوجوانی عشق سالم نیستند. در مقابل صمیمیت سالم، مفهوم انزوا قرار دارد که ناتوانی فرد در استفاده از فرصت‌های هویت به‌وسیله سهیم شدن در صمیمیت واقعی تعریف می‌شود. ناتوانی در تجربه عشق پخته، داشتن کار ثمربخش و تولید مثل باعث می‌شود که افراد احساس انزوا را در خود پرورش دهند (اریکسون، ۱۹۸۰) و حس خواهند کرد که زندگی‌شان تلف شده است و بر گذشته افسوس خواهند خورد. ازدواج کودکان منجر به وقفه در مراحل رشد روانی - اجتماعی میشود و کودک را بدون گذراندن دوران نوجوانی تا انتهای

¹. Sedziafa

². Tenkorang

دوران کهنسالی دچار سرگشتگی، بی‌هویتی، انزوای عاطفی و اجتماعی و ناامیدی خواهد شد (افتخارزاده، ۱۳۹۴: ۱۰).

در نهایت، نظریه طیف هنجاری سایبرز در خصوص چگونگی تأثیریک قاعده (فرهنگ) روی یک عمل (ازدواج زودهنگام) چهار ویژگی را تشریح می‌کند؛ نخست، قابل تشخیص بودن آن است: هرچه عملی کمتر قابل تشخیص باشد، کمتر تحت تأثیر هنجارهای اجتماعی قرار می‌گیرد. مورد دوم احتمال مجازات است: هرچه تصویب (عدم تأیید) مورد انتظار مردم برای انطباق (عدم رعایت) هنجار قوی‌تر باشد، تأثیر آن نیز بیشتر است. سوم فاصله شناختی بین هنجار و عمل است: هنگامی که هنجار برجسته می‌شود در حالی که افراد درگیر عمل می‌شوند (به‌عنوان مثال، هنجار دست دادن برجسته است هنگامی که مردم دست می‌دهند تأثیر آن قوی‌تر است). این نظریه فرض می‌کند که این ۴ ویژگی با هم تلاقی می‌کنند و باعث ایجاد چهار سطح نفوذ می‌شوند که هنجارها می‌توانند همان‌طور که در بالا ذکر شد اعمال کنند (اجباری، مناسب، قابل تحمل و امکان‌پذیر). در شیوه‌های اجباری، کنشگران تحت فشار اجتماعی برای مطابقت قرار دارند (استارمن و همکاران^۱، ۲۰۱۸: ۶۱۶). در پژوهش حاضر، با توجه به رویکرد کیفی مورد استفاده، تلاش شده است تا از ادبیات نظری موجود صرفاً به منظور تفسیر بهتر یافته‌های پژوهش استفاده شود.

جدول ۱. مطالعات تجربی در خصوص عوامل و پیامدهای تعیین ازدواج کودکان در ایران و سایر کشورها

نویسنده	موضوع	عوامل تعیین کننده	نویسنده	موضوع	پیامدها
پل ^۱	تحصیل فقر و شیوع ازدواج کودکان	طبق داده‌های نظرسنجی ملی سطح تحصیلات متوسطه و بالاتر دختران (-)، فقر خانوار (+)، شیوه‌های مذهبی - اجتماعی مربوط به ازدواج (+)، خودمختاری زنان (-)، شهرنشینی (-)	بی‌قدرتی در زمینه فردی و تعاملی در روابط زناشویی (نهان‌کاری، طلاق، سازگاری و سکوت اجباری)، دلزدگی زناشویی، عدم رضایت از زندگی، سرخوردگی، طلاق عاطفی	واکاوی تجارب زناشویی کودک همسری	ضعف مهارت‌های زندگی مشترک، خشونت جسمی و عاطفی، کمبود قدرت در منزل، احساس ناراضی‌پتی از
(۲۰۱۹)			فرهمنده همکاران (۱۳۹۹)		
			جوادیان و همکاران (۱۳۹۸)	ارتباط خوب والدین و فرزندان (-)، روابط والدین و فرزندان بالا، کیفیت در سن ۱۲ سالگی (-)، ترک تحصیل (+)، قاعدگی	پیامدهای ازدواج زودهنگام دختران ۱۳ تا ۱۶ ساله
				اثرات والد-فرزند روابط با کودک ازدواج دختران	

^۱ Starmann

^۱ Paul

^۲ Bhan

زندگی و بازماندن از رشد اجتماعی		زودرس (+)، اقامت روستایی (+)	هند، اتیوپی، ویتنام و پرو		
مپیلامبو ^۳ و همکاران (۲۰۱۷)	بررسی پیآمدهای منفی بر دیگر دانش آموزان	حسینی فر و همکاران (۱۳۹۸)	عوامل تعیین کننده اولیه ازدواج کنگو	عوامل تعیین کننده اولیه ازدواج کنگو	مپیلامبو ^۳ و همکاران (۲۰۱۷)
آزار جنسی، مادری تلخ، خشونت خانگی، خشونت اقتصادی، استعمار خانگی، خیانت، رفته، انزوا و تنهایی، اختلالات روانی	زودرس، افزایش ابتلا به HIV، افزایش مرگ نوزاد، خونریزی‌های زایمانی و بعد از زایمان، زایمان سخت، خودکشی و همسرکش	افتخارزاده (۱۳۹۵)	طبق داده‌های نظرسنجی تحصیلات (-)، داشتن خواهر و برادر بیشتر (-)، ثروت (-)، نمایش رسانه ای (-)، محل سکونت روستایی (+)	عوامل تعیین کننده زن ازدواج کودکان در اندونزی	رامبل ^۴ و همکاران (۲۰۱۸)
ارتباط بین ازدواج و کودکان و خشونت	زودرس، افزایش ابتلا به HIV، افزایش مرگ نوزاد، خونریزی‌های زایمانی و بعد از زایمان، زایمان سخت، خودکشی و همسرکش	لطفی (۱۳۸۹)	طبق داده‌های کیفی پدرسالاری (+)، اجبار (+)، آداب و رسوم اجتماعی (+) و هنجارها (+)	عوامل اجتماعی تعیین کننده ازدواج کودکان در هند	ست ^۱ و همکاران (۲۰۱۸)
تنکرانک ^۳	تنکرانک ^۳	تنکرانک ^۳ (۲۰۱۹)	دین داری اسلامی (+)، فقر (+)، نابرابری جنسیتی اقتصادی (+)، هزینه های بالای	ازدواج زود هنگام و سازه‌های فرهنگی از	استارک ^۲ (۲۰۱۷)

^۳ Mpilambo^۴ Rumble^۱ Seth^۲ Stark^۳ Tenkorang

		تحصیل (+)، بیکاری بالا (+)		بزرگسالی در تانزانیا	
پانکهورست ^۴	عوامل	فقر خانواده (+)، آموزش		عوامل	
و همکاران (۲۰۱۶)	تعیین کننده کودک	والدین (-)، سن دختران (-)، ترک		تعیین کننده کودک	
	ازدواج در اتیوپی	عدم حضور والدین (+)		ازدواج در اتیوپی	
	ورکینه ^۵ و همکاران (۲۰۱۵)	طبق داده های حاصل از نظرسنجی؛ ساکنان روستایی (+)، درآمد (-)، والدینی که سن ایده آل ازدواج را کمتر از ۱۸ تصور می کنند (+)		تعیین کننده های اولیه ازدواج در بین کودکان زن اتیوپی	
		مرددا ^۶ (۲۰۱۷)			
		بررسی			
		شبهه -			
		با درگیری و جابجایی و احساس ناامنی،			
		ازدواج			
		کودکان			
		اقتصادی، و اختلال در آموزش زنان			
		در میان			
		نوجوان را به عنوان جمعیّت -			
		عوامل محرک در های			
		متاثر از کاهش سن ذکر درگیری			
		سوریه در لبنان			

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت پژوهش در زمره پژوهش های اکتشافی، به لحاظ نوع پژوهش کاربردی و به لحاظ استراتژی پژوهش دارای استراتژی استقرایی و به لحاظ ماهیت داده ها در زمره طرح پژوهش کیفی و با رویکرد تحلیل تماتیک انجام شد. با توجه به موضوع و هدف پژوهش، مشارکت-کنندگان پژوهش از میان افرادی انتخاب شدند که طبق تعریف در کودکی ازدواج کرده بودند. سؤالاتی در حیطه تجربه، برداشت و احساس آنان در مورد ازدواج، تصور از عشق، روابط قبل از ازدواج، میزان انتخاب گری و ... بوده است. روش نمونه گیری مبتنی بر تکنیک گلوله برفی بوده است. در مجموع ۲۳ نفر مشارکت کننده برای نمونه و انجام مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته انتخاب شده است. مشارکت کنندگان در پژوهش، از میان دختران ازدواج کرده کمتر از ۱۵ سال از شهرستان های استان خوزستان انتخاب شده اند. استان خوزستان دارای شهرستان های مختلفی با جمعیت های متفاوتی است که هرکدام از نظر شرایط اقتصادی - اجتماعی باهم متفاوت هستند. در ساخت عشایری به ویژه در دهه های گذشته، کودک

⁴ Pankhurst

⁵ Wrkineh

⁶ Mourtada

⁷ Khan

همسری یک مسئله یا آسیب نبوده زیرا ماهیت آن جامعه ایجاب می‌کرد، فرزندان خانواده، بلوغ اجتماعی زودرس داشته باشند بنابراین، نباید با معیارهای متداول زیست جهان شهری به این اجتماع نگاه و فکر شود. در این پژوهش، تلاش می‌شود بتوان چنین چالشی را در فرآیند انجام پژوهش مدیریت کرد و توضیح داد ریشه در هنجارها، عادت واره‌ها، روابط خانوادگی و خویشاوندی ما در این سرزمین دارد. این پدیده تنها یک علت ندارد. بلکه هم اکنون شبکه‌های اجتماعی، فضاهای مجازی و مانند آن به این امر دامن می‌زنند و به انتشار اخبار مربوط به کودک همسری می‌پردازند. کودک همسری ریشه در عادت واره‌ها داشته و نیز دارد. دختری که به سن ۷ یا ۸ سالگی می‌رسد از نظر مردمان آن دوره توان ازدواج داشته‌است. جدول ذیل اطلاعاتی در باب ویژگی‌های نمونه پژوهش برحسب سن ازدواج و سن فعلی ارائه می‌دهد. پس از اتمام فرایند جمع‌آوری اطلاعات، صوت مصاحبه‌ها به دقت پیاده و بر مبنای روش هفت مرحله‌ای کلایزری (۱۹۷۸) رایج در پدیدارشناسی توصیفی، تجزیه و تحلیل متون مصاحبه آغاز شد. جهت بررسی اعتبار یافته‌های مصاحبه از تکنیک خودبازبینی پژوهشگر و تثلیث داده‌ای استفاده شده‌است. در ذیل ویژگی‌های زمینه‌ای مشارکت‌کنندگان پژوهش (جدول ۲) آورده شده‌است.

جدول ۲. مشخصات مشارکت‌کنندگان

ردیف	کد	سن فعلی	تحصیلات	سن ازدواج	وضعیت تأهل	فرزند
۱	پریا	۱۷	سیکل	۱۳	متأهل	۱
۲	سمیرا	۱۹	بی‌سواد	۱۶	متأهل	۵
۳	سارا	۳۰	ابتدایی	۱۴	مطلقه	۳
۴	راضیه	۳۱	دبیرستان	۱۴	متأهل	۳
۵	سهیلا	۲۵	راهنمایی	۱۳	متأهل	۳
۶	رقیه	۲۹	بی‌سواد	۱۴	متأهل	ندارد
۷	شهلا	۴۵	سیکل	۱۳	متأهل	۴
۸	سکینه	۲۹	بی‌سواد	۱۳	متأهل	۳
۹	آرزو	۲۸	بی‌سواد	۱۴	متأهل	۳
۱۰	نسیم	۲۶	راهنمایی	۱۵	متأهل	۲
۱۲	نگار	۱۸	ابتدایی	۱۳	متأهل	۲
۱۳	حدیث	۳۲	بی‌سواد	۱۴	متأهل	۲
۱۴	شکوفه	۳۰	ابتدایی	۱۵	مطلقه	۳
۱۵	سمیه	۵۰	راهنمایی	۲۰	متأهل	۲
۱۶	مریم	۲۷	سیکل	۱۴	متأهل	۲
۱۷	زهرا	۲۶	بی‌سواد	۱۳	متأهل	۳
۱۸	آیدا	۲۰	بی‌سواد	۱۵	مطلقه	۱
۱۹	صنم	۳۰	بی‌سواد	۱۷	متأهل	۲
۲۰	شیرین	۲۴	بی‌سواد	۱۹	متأهل	۲
۲۱	عاطفه	۳۲	سیکل	۲۰	متأهل	۳
۲۲	سیا	۲۸	بی‌سواد	۱۸	مطلقه	۴
۲۳	امل	۲۶	سیکل	۱۶	متأهل	۱

روش اجرای پژوهش

ویژگی‌های دموگرافیک مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد که از نظر سن ازدواج کودک-دختران بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۱۴-۱۳ است که ۱۲ نفر را در برمی‌گیرد (برابر با ۲۶/۱ درصد) و کمترین میزان فراوانی مربوط به گروه سنی ۱۹-۱۷ است که تعداد ۳ نفر را شامل می‌شود (برابر با ۱۳ درصد) از نظر تحصیلات بیشترین و کمترین میزان فراوانی به ترتیب مربوط به سیکل (۱۰ نفر معادل ۴۳/۵ درصد) و دبیرستان (۱ نفر معادل ۴/۳ درصد) و از نظر تعداد فرزندان بیشترین و کمترین تعداد فرزند به ترتیب (۶ فرزند معادل ۲۱/۷ درصد) و (۱ فرزند معادل ۴/۳ درصد) است. ۱۵ مقوله اصلی از میان داده‌ها استخراج شد که به ترتیب عبارتند از: «اجباری بودن و فقدان بلوغ فکری- اجتماعی»، «فرهنگ طایفه- ای و باورهای سنتی»، «بدن زن ابژه پیش پا افتاده و قابل معامله»، «فردیت عقیم مانده»، «ضعف نقش و تعاملات تنش‌زا»، «مرگ فانتزی عشق»، «بدن زنانه ابژه جنسی»، «رفتارهای سلطه‌گرا و خشونت شریک صمیمی»، «عدم آگاهی از سرمایه جسمی و جنسی»، «تن زن خاستگاه سلطه و سرکوب»، «سلب عاملیت سوژه»، «دوآلیته کودکی/ بزرگسالی» و «طلاق/ کودک بیوگی» که در جدول زیر، مقولات اصلی و زیرمقولات حاصل از پژوهش به تفکیک ارائه شده است.

یافته‌ها

اجباری بودن و فقدان بلوغ فکری - اجتماعی: ازدواج‌های این سنین به طرز اجباری و بدون توجه به نظر دختران یا علی‌رغم میل و نظر آن‌ها به جهت فقدان عاملیت لازمه انجام می‌شود. به نوعی بافت فرهنگی اجتماعی مناطقی که ازدواج زودهنگام در آن‌ها رخ می‌دهد، انتخاب‌گری و قدرت عاملان موضوعی غیرقابل دفاع و جهت توصیف این نوع ازدواج‌ها از صفت اجباری بودن استفاده می‌شود. بنا به تفاسیر مشارکت‌کنندگان، ازدواج زودهنگام کودکان مطابق عرف توسط خانواده کودک ترتیب داده می‌شود و بیشتر شامل وعده‌های توافقی بین خانواده‌ها زمانی است که خود کودکان جوان‌تر از آن هستند که در مورد این وصلت‌ها تصمیمی بگیرند.

جدول ۳. اجباری بودن و فقدان بلوغ فکری - اجتماعی و مفاهیم مرتبط با آن

مفاهیم	مقوله
ملاک نبودن سن، مهم بودن اجازه خانواده، انتخاب خانواده، انتخاب	اجباری بودن و
همسر توسط خانواده، مرسوم بودن ازدواج در سن کم، شرایط خوب خواستگار،	فقدان بلوغ فکری و
حرف نزدن بر روی حرف پدر و برادران، احترام به آداب و رسوم، احترام به حرف	اجتماعی
ریش سفیدان	

مشارکت‌کننده‌ای (آرزو) چنین روایت می‌کند: «چون ازدواج در سن ۱۴ سالگی مرسوم بود و اگر خواستگار با شرایط خوب می‌آمد دختر باید قبول می‌کرد و سن ملاک نبود». رقیه در همین ارتباط می‌گوید: «ازدواج من با اجازه خانواده بود و انتخاب همسر به عهده آن‌ها بوده است».

فرهنگ طایفه‌ای و باورهای سنتی: تصویر بازنمایی شده از زن ایرانی، زنی بازنمایی می‌شود که همزمان از سوی نظام پدرسالارانه سنتی و دینی در سطح خانواده سرکوب و به حاشیه رانده می‌شود. بنا به تفاسیر مشارکت‌کنندگان، قدرت نیروهای اجتماعی و آداب و رسوم محلی چنان است که حتی می‌تواند بر الزامات قانونی نیز تسلط یابد، گفت: نکته شایان توجه اینکه دخترانی که به خواست والدین و با فشارهای اجتماعی تن به ازدواج زودهنگام می‌دهند در اغلب موارد حتی در انتخاب همسر نیز نقشی نداشته و این والدین هستند که بنا به مصلحت و تشخیص خود، فردی را جهت ازدواج انتخاب می‌کردند که گاهی اوقات تفاوت‌های سنی قابل توجهی بین زوجین وجود داشت.

جدول ۴. فرهنگ طایفه‌ای و باورهای سنتی و مفاهیم مرتبط با آن

مفهوم	مقوله
ارتباط بین طوایف، تحکیم روابط خانوادگی، گرفته شدن تصمیم ازدواج توسط خانواده، فامیلی بودن ازدواج، ثبات روابط خانوادگی با ازدواج	فرهنگ طایفه‌ای و باورهای سنتی

مشارکت‌کننده‌ای (راضیه) تجربه خود را چنین بیان می‌کند: «همسر من پسر عمه‌ام می‌شود و ازدواج من فامیلی و برای ثبات و تحکیم بین فامیلی سرگرفته است. برای ازدواج فقط تصمیم پدر و مادر مهم بود هیچ کس از من نظر خواهی نکرد انگار نه انگار که من باید باهاش زندگی کنم نه فقط برای من، حتی کسی از پسر عمه‌ام نپرسید که منو می‌خواه یا نه، هر چی بود فقط پدر و مادرها بودن».

بدن زنانه به عنوان ابژه بی‌اهمیت و پیش‌پا افتاده: براساس نظر فمینیست‌ها درست نیست تصور کنیم در جمع داوطلبانه دو انسان، ضرورتاً یکی از آن‌ها باید حاکم مطلق باشد، و نادرست‌تر این است که گمان کنیم قانون باید از قبل مشخص کند که کدام یک از آن‌ها فرادست و کدام یک فرودست باشد. بلکه هر یک از زن و مرد که صلاحیت بیشتری داشته باشد، می‌تواند تصمیم‌گیری کند (میل، ۱۳۷۹: ۶۱). مصاحبه‌شوندگان تصریح کرده‌اند که در مناطقی که دختر از امنیت زیادی برخوردار نیست والدین سعی می‌کنند از طریق ازدواج در سنین پایین از وی حفاظت کنند. علاوه بر سنت و عرف، کلیشه‌های جنسیتی نیز در این زمینه مؤثر هستند. همچنین براساس مشاهدات میدانی پژوهشگر و تأکید مصاحبه‌شوندگان نگاه‌های جنسیتی و فرمانبردارانه به دختران سبب می‌شود مردانی در سنین بالا مایل به ازدواج دختران کم سن باشند که نتیجه این امر به وجود آمدن پاره‌ای از پیامدها و آسیب‌ها است.

جدول ۵. بدن زنانه به عنوان ابژه بی‌اهمیت و پیش‌پا افتاده مفاهیم مرتبط با آن

مفهوم	مقوله
عدم توانایی در نه گفتن، نداشتن دلیل برای رد کردن، بی‌محل همسر، نگاه کودکانه همسر بمن، نداشتن قدرت تصمیم‌گیری، بوجود آمدن علاقه بعد از ازدواج، محرومیت از تحصیل، امنیت دخترها	بدن زنانه به عنوان ابژه بی‌اهمیت و پیش‌پا افتاده

مصاحبه‌شونده (شهلا) در این رابطه چنین می‌گوید: «ازدواجم از روی اجبار نبود، اما نمی‌توانستم نه بگویم دلیلی برای نه گفتن نداشت». مصاحبه‌شونده دیگری (زهرا) در این خصوص چنین اظهارنظر می‌کند: «همیشه خواهرشوهرم برام لباس می‌خرید، از یه طرف هم شوهرم منو فقط برا رابطه جنسی میخواست احساس پوچ و بی‌ارزش بودن می‌کنم انگار فقط بدنیا آمدم تا ازم استفاده جنسی بشه پس ارزش‌هام چی، چرا اینقد زنان بی‌ارزش هستن از دید مردها».

فردیت عقیم مانده: طبق تفاسیر مشارکت‌کنندگان عدم کنترل بر زندگی، عدم آگاهی از وظایف و نقش همسری، بی‌تجربگی و فقدان بلوغ فکری سبب‌شده‌است تا دختران در ازدواج زودهنگام سرکوب شوند و مدام خودشان را سرزنش و در مقابل فشار و سرزنش‌های دیگران سکوت کنند. به‌عقیده باتلر و الیاس، جنسیت یک امر اجرایی است. یعنی جنسیت خود از طریق ایفای نقش‌ها و قرارگرفتن در موقعیت‌ها شکل می‌گیرد. یک نقش جنسیتی نه طبیعی و نه انتخابی است، بلکه در حقیقت از طریق دیسکورس‌های مختلف برساخته می‌شود. این گفتمان‌های مختلف حاکم بر فضای جامعه هستند که جنسیت افراد را شکل می‌دهند، به‌نحوی که جنسیت افراد در نقش‌ها، رفتارها، حرکات بدن، برخوردها و مانند آن بروز پیدا می‌کند.

جدول ۶. فردیت عقیم مانده و مفاهیم مرتبط با آن

مفاهیم	مقوله
سوخت شدن استعدادها، از دست دادن آینده شغلی، فرزندی برای شوهر، عدم توجه به آرزوها، برآورده نشدن انتظارات، جدی گرفته نشدن، عدم رسمیت علائق و خواسته‌های فردی، فقدان استقلال	فردیت عقیم مانده

مشارکت‌کننده‌ای (امل) تجربه خود را چنین روایت می‌کند: «فکر می‌کنم استعداد دارم و با ازدواج استعدادم سوخت شد چون باهوش بودم و دوست داشتم و می‌توانستم شاغل باشم و به دانشگاه بروم اما ازدواج کردم و همه چی از دست رفت، آدم زرنگی بودم و نداشتن تحصیلات در روند تحصیلات فرزندانم تأثیری نداشت با اینکه شاغل نبودم، اما کتاب می‌خواندم و آگاهی کسب می‌کردم و سعی می‌کردم به روز باشم».

ضعف نقشی و تعاملات تشش‌زا: طبق تفاسیر مشارکت‌کنندگان، پذیرفتن و یا تحمیل یک مسئولیت بزرگ به فردی است که احتمالاً ظرفیت پذیرش چنین مسئولیتی را ندارد. چنین اتفاقی باعث می‌شود فرد به شکل ناگهانی از زندگی کودکی خود وارد بزرگسالی شود. در مواجهه با چنین شرایطی فشار روانی زیادی را متحمل شده و اختلالات سازگاری نشان می‌دهند و برخی دیگر ممکن است از کودکی نکردن خود شکایت داشته باشند. بنا به اظهارات مشارکت‌کنندگان، کودکان نوعروس (بدون بلوغ جسمی، عاطفی، مهارتی و...) در این سن مهارت‌های لازم را برای زندگی و تربیت بچه ندارند، در این مسیر هم خودشان صدمه می‌بینند و هم این صدمات و آسیب‌ها به فرزندان آن‌ها تحمیل می‌شود.

جدول ۷. ضعف نقش و تعاملات تنش زا و مفاهیم مرتبط با آن

مقاله	مفاهیم
ضعف نقشی و تعاملات تنش زا	سوء نگرى و خودخواهى خانواده، ارتباط اجبارى، حس پیرشدن، بزرگ دیده شدن توسط دیگران، نصیحت مادر و همسر، نقش پدران همسر، مشکلات خانوادگی، نداشتن مهارت فرزندداری، عدم آگاهی از مسائل زناشویی

مشارکت کننده ای (نسیم) چنین روایت می کند: «اصلاً موافق ازدواج در سن پایین نیستم. دختر باید در موقعیتی باشد که به بلوغ فکری رسیده باشد و دختر نباید در سن بلوغ ازدواج کند چون خودش در این دوره از زندگی، مشکلات خاص خودش را دارد». مشارکت کننده دیگری (رقیه) تجربه خود را این گونه بیان می کند: «حس می کنم با بزرگ ها می توانم ارتباط برقرار کنم. خودمو بالاتر می بینم و حرفای هم سن و سالام برام مهم نیست، خیلی زود بزرگ و پیرشدم».

سلب عاملیت سوژه در احقاق حق: ناتوانی در مطالبه گری و احقاق حق از دیگر آسیب های این نوع ازدواج هاست. عاملیت داشتن، امکان دیده شدن و پیشرفت و توسعه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است و بالعکس فقدان محل مشارکت در تعیین سرنوشت، داشتن حق انتخاب، مطالبه حق، محترم شمرده شدن تشخیص طبق روایات مشارکت کنندگان، حذف دوران نوجوانی آن ها را عملاً ناامید و ناتوان ساخته است. طبق تفاسیر مشارکت کنندگان، عدم آگاهی از وظایف همسری و مادری، بی تجربگی و بی قدرتی در روابط زناشویی سبب ناسازگاری ها و اختلافات بسیار می شود. زیرا آن ها هنوز به رشد ذهنی، عاطفی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و... کافی برای ازدواج نرسیده اند و برای یک زندگی موفق و پیروز مهارت های لازم را به دست نیاورده اند برای همین قادر به درک متقابل، شرایط زندگی و بسیاری از مسائل دیگر در زندگی مشترک نیستند. به همین جهت در اغلب اوقات مورد تحقیر و سرزنش قرار می گیرند.

جدول ۸. سلب عاملیت سوژه در احقاق حق و مفاهیم مرتبط با آن

مقاله	مفاهیم
سلب عاملیت سوژه در احقاق حق	نداشتن مهارت عاطفی، عدم شناخت کامل از خود، وابسته بودن به همسر جهت رشد، عدم استقلال در ایفای نقش، آزاد نبودن در روابط، سرزنش شدن، نداشتن توانایی دفاع از خود، بی محلی دیدن، عدم دفاع از خود، فقدان قدرت در زندگی

مشارکت کننده ای (حدیث) از تجربه خود می گوید: «اگر بچه هام زمین می خوردن یا مشکلی برایشون پیش می اومد منو می زد و با من بد برخورد می کرد. همش منو تحقیر می کرد که هنوز بزرگ نشدی. از عهده بچه داری برنمیایی. فقط دلش می خواد هی بزنه تو سر من و تحقیرم کنه می خواد حرف خودشو به کرسی بنشونه منم ساکت میشم بزار هرچی دلش می خواد بگه».

بدن زنان به عنوان ابژه قابل معامله: طبق نظر فوکو^۱، بدن به طرز گفتمانی در جریان قدرت از نو تولید می شود و از طریق گفتمان های خاصی نهادینه می شود. دانش - قدرت فرآیندی را بنیان می نهد که از طریق آن خود (بدن)، خودش را به عنوان یک ابژه شناسایی می کند. که به یک مفهوم سیال تر از سوژه بودن اشاره دارد (آرمسترونک^۲، ۱۹۸۴: ۴۴). طبق تفاسیر مشارکت کنندگان، فراد نیز به نوان شهروندان مدنی و یا مطیع نه تنها در برابر خواسته های جنسی مقاومت نمی کنند بلکه به جهت عدم قدرت به آن ها تن می دهند و در آن مشارکت می کنند.

جدول ۹. بدن زنان به عنوان ابژه قابل معامله و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله	مفاهیم
بدن زنان به عنوان ابژه قابل معامله	معامله کردن دختران، فقر اقتصادی خانواده، تمکن مالی خواستگار، دستش به دهنش می رسد، عدم استقلالیت اقتصادی زنان، وابستگی مالی آنان به مردان، فقر اقتصادی خانواده، ازدواج و جبران کردن هزینه ها

مشارکت کننده ای (زهره) چنین روایت می کند: «ازدواج من اجباری بود پدرم می گفت که چون پسر کاری است و دستش به دهنش می رسد می تواند زندگی برات بسازد و منو به عقدش در آورد».

بدن به عنوان ابژه ی جنسی (خشونت جنسی / مفعولیت جنسی): تسلط بی منازع رویکردهای زیست شناسانه نسبت به بدن، آن را به عنوان یک ماده ثابت و غیر قابل تغییر شناسانده بودند که تنها مردان می توانستند از مرز تن خود بگذرند و به رشد و بلوغ ذهنشان دست یابند. برای مردان بدن تنها یک حالت انتقالی داشت. در حالیکه زنان تنها با بدن هایشان شناخته می شدند و بدن زنان به عنوان فرآیندهای زیستی - طبیعی در نظر گرفته می شد که از انجام فعالیت های ذهنی و عقلانی ناتوان بود. در ایران بدن زن، جنسی تر از بدن مردانه فهم می شود و همزمان به عنوان ابژه تحت مالکیت مرد تعریف می شود. طبق روایات مشارکت کنندگان، زمانی که فرد به عنوان سوژه ای منتقد، با نظم تولید و سلطه جامعه روبرو می - شود. دیگر مؤلفه های سازنده تجربه به کنشگر تعلق نداشته و او تجربه ای اجتماعی خود را نه به وسیله منطقه ای کنشی متعلق به خود، بلکه به واسطه آنچه سیستم (جامعه) در اختیار او می گذارد، یعنی به - واسطه فرهنگ، روابط اجتماعی و الزام های شرایطی ایجاد می شود.

جدول ۱۰. بدن زنان به عنوان بدن زنانه به عنوان ابژه ی جنسی و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله	مفاهیم
بدن زن به عنوان ابژه جنسی	عدم توانایی پاسخگویی به تمناهای جنسی همسر، بدنبال ارضاء خود بودن، لذت نبردن از رابطه با همسر، تجاوز، رابطه در دوران بارداری، رابطه با تب و لرز، فرار کردن از همسر، سخت بودن رابطه به جهت عدم بلوغ جسمی

1. Foucault

2. Armstrong

مشارکت کننده دیگری (سهیلا) در خصوص زن به عنوان ایزه‌ی جنسی چنین اظهار نظر می‌کند: «از شب عروسی تاکنون هیچ وقت خودم حتی روسری روی سرم رو برآش باز نکردم. همیشه بدون رضایت من بوده است. همیشه تجاوز بود وقتی ۷ ماه باردار بودم بهم خشونت وار تجاوز کرد و درد شدید داشتم». رفتارهای سلطه‌گرانه و خشونت شریک صمیمی: دخترانی که در سنین کودکی ازدواج می‌کنند، در معرض خطر خشونت جنسی و فیزیکی قرار دارند که ممکن است مواجهه با این خشونت برای آنها مشکلات ناباوروری و جنسی متعدد ایجاد کند. زن و شوهرها به خاطر اختلاف سنی، از نظر قدرت و توان بدنی مساوی نیستند. طبق تفاسیر مشارکت کنندگان، ازدواج در سنین پایین باعث می‌شود که فرد در مهارت‌های شخصی و اجتماعی پیشرفت زیادی نکند و از خودش شناخت و درک کاملی نداشته باشد. به همین دلیل زنانی که در سن کم ازدواج می‌کنند، به طور کامل وابسته به شوهر خود رشد می‌کنند و قادر به ایستادگی در برابر خشونت همسر خود نخواهد بود.

جدول ۱۱. رفتارهای سلطه‌گرانه همسر و خشونت شریک صمیمی و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله	مفاهیم
رفتارهای سلطه‌گرانه و خشونت شریک صمیمی	بداخلاقی همسر، کتک خوردن، دوری کردن، آبروریزی جلوی مهمان، تجدید فراش کردن، آزار دادن، کنایه زدن، تحقیرشدن

مشارکت کننده‌ای (زهرا) تجربه خود را اینگونه بیان می‌کند: «همسرم خیلی خشنه و من چون اوانل بچه بودم و اصلاً بلد نبودم چطور باید در هر شرایطی چطور رفتار کنم می‌ترسیدم. همیشه رفتار و اخلاقش باعث می‌شد که ازش دور باشم. همیشه وقتی مهمان میاد من می‌ترسم و حواسم به حرف زدنش هست تا مهمان‌ها بروند».

دوآلیته کودکی/بزرگسالی: بسیاری از مسائلی که در رابطه با جنس مخالف در جامعه امروز با آن مواجه هستیم، ریشه در دوران کودکی دارد. به عقیده سلیگمن^۱ (۱۹۴۲) سبک تبیین انسان‌ها در کودکی آن‌ها شکل می‌گیرد و خوش‌بینی یا بدبینی شکل گرفته در نهاد فرد در دوران کودکی، در واقع مبنایی برای آینده او نیز قرار می‌گیرد. طبق تفاسیر مشارکت کنندگان، مصاحبه‌شوندگان ازدواج در سن کم افراد را در حالتی از دوآلیته کودکی/بزرگسالی قرار می‌دهد که آن‌ها را عملاً ناامید و ناتوان ساخته است.

جدول ۱۲. دوآلیته کودکی/بزرگسالی و مفاهیم مرتبط با آن

مقوله	مفاهیم
دوآلیته کودکی/بزرگسالی	حسودی کردن به فرزندم، بی توجهی همسرم بعد از بچه دار شدنم، گم کردن تکه های از وجود خود، تمایل به روابط ویرانگر، خودداری از برقراری رابطه، دوری از خط، دشواری درهم آمیختن هیجان‌ها با هویت فرد

^۱. Seligman

مشارکت‌کننده ای (شکوفه) اینگونه می‌گوید: «همیشه در این فکر بودم دوستانم چیکار می‌کنند و از اینکه با آن‌ها نبودم احساس ناراحتی داشتم و کنجکاو می‌شدم در چه حالی هستند و خجالت می‌کشیدم با آن‌ها رابطه برقرار کنم چون شرایطشان با من فرق داشت و حس می‌کردم با دوستانم متفاوت هستم و این حس تفاوت باعث می‌شد ارتباطم کمتر بشه».

تن زن خاستگاه سلطه و سرکوب: طبق نظر فریدان^۱، نظریه پرداز لیبرال فمینیسم، چون زن موجودی مستقل است، حق دارد بر جسم خود کنترل داشته باشد و این حق از باور به شأن انسانی مستقل زن همانند مرد برگرفته شده است. او اعتقاد ندارد که زنان باید از مادری رها شوند، مادری تنها وقتی به یک عمل لذت‌آفرین و مسئولانه تبدیل می‌شود که زنان بتوانند با آگاهی و مسئولیت انسانی کامل، تصمیم بگیرند مادر باشند. این حق زن است که بخواهد یا نخواهد بچه‌دار شود. بدین روی، حق کنترل بر بدن به‌عنوان یک حق مدنی تلقی می‌شود که هیچ مرجعی نمی‌تواند جز خود زن، درباره‌اش تصمیم بگیرد (مشیرزاده، ۱۳۹۰: ۲۶۰).

بنا به تفاسیر مشارکت‌کنندگان، سمت بزرگی از بدنه تاریخی و اجتماعی زن به‌دلیل تولید نشدن متن زنانه و دسترسی مناسب و متوازن به پایگاه‌های بیان زنانه‌نگر، همچنین هژمونی قرائت‌های نادرست مذکر، در تکوین اجتماعی- فرهنگی خویش، دچار «درماندگی اکتسابی» شده است و خود زنان پذیرفته‌اند که تعریف تن او و صلاحیت مالکیت مردانه بر بدنش، وابسته به همان تعریفی است که نظام کهنه‌کار پدرسالار ارایه می‌دهد. در واقع مهندسی هدفمند تعریف‌های مردانه، زن را ناگزیر از پذیرش «جنسیت سرنوشت است»؛ فرویدی کرده است. ناآگاهی یکی از جدی‌ترین چالش‌ها در پیوند با صورت مسئله است. تاریخ پدرسالار خواسته یا ناخواسته، مانع پیدایش بنگاه‌های درک و دریافت زنانه‌نگر به هستی و جهان شده، مرد را از زن دور نگه داشته و اجازه نداده شناخت نسبتاً واضحی از زنانگی و زن‌نگری شکل گیرد. مرد همواره در تاریکی برداشت‌ها و قرائت‌های یک سویه خود از زن گام برداشته و زن را نیز مجبور به پذیرش کج‌فهمی‌های خود کرده است. تشبیه زن به زمین و همسان‌سازی او با طبیعت، به نظام مردانه اجازه داد همان‌طور که باید بر طبیعت تسلط یابد بر بدن و تمامیت زن نیز چیره شود و این تسلط به همان پیمانانه که به زمین آسیب زده به زن و زنانگی نیز صدمه زده است.

جدول ۱۳. تن زن خاستگاه سلطه و سرکوب جنسی و مفاهیم مرتبط با آن

مفاهیم	مقوله
سقط نمودن بچه در دوران بارداری، بارداری به‌عنوان وظیفه، صاحب بدن خود نبودن، تصمیم همسر در بچه‌دار شدن، سکوت و سانسور، توانایی نداشتن در استفاده از بدن، صلاحیت مرد بر بدن، عدم درک مرد از زنانگی، پذیرش کج‌فهمی	تن زن خاستگاه سلطه و سرکوب

^۱. Friedan

مشارکت کننده‌ای (نگار) چنین می‌گوید: «همیشه می‌خواستم تو دوران بارداری بچه‌ام رو سقط کنم. حتی نمی‌خواستم بفهمم که باردارم می‌خواستم بچه‌ام بمیره. اما نمیداشتن حس می‌کردم ابزاری برای سواستفاده و بچه آوردنم، همین. انگار هیچ حقی برای زندگی نداشتم اون از ازدواجم اینم از بچه‌دار شدنم اینم از زندگی زناشویییم هیچی تو دستم نیست فقط دارم خودم را با روزگار جلو می‌برم». مشارکت کننده دیگری (مریم) چنین روایت می‌کند: «خودم برای باردار شدن اجازه‌ای نداشتم و این مسئله چیزی به‌عنوان وظیفه برام بود و حتی در زندگی تصمیم باردار شدن توسط همسر گرفته می‌شد. حتی اجازه بدن خودم رو حتی نداشتم....».

عدم آگاهی از سرمایه جسمی و جنسی: سرمایه جنسی برای زنان که تبعیض‌ها و محدودیت‌هایی برای دست‌یابی به انواع دیگر سرمایه دارند، قدرت چانه‌زنی در زندگی اجتماعی‌شان را فراهم آورد. این سرمایه هم شامل مهارت‌هایی می‌شود که می‌توانند آموخته یا تقویت شوند و هم شامل ویژگی‌هایی است که فرد در بدو تولد با خود به‌همراه می‌آورد. طبق تفاسیر مشارکت کنندگان، ازدواج در سن پایین و عدم آگاهی از نقش‌های همسری و روابط زناشویی عذاب‌هایی زیادی را برایشان ایجاد نموده است. تجربیات تلخ آن‌ها از اولین رابطه هیچ وقت فراموششان نشده است.

جدول ۱۴. عدم آگاهی از سرمایه جسمی و جنسی و مفاهیم مرتبط با آن

مفاهیم	مقوله
فقرآموزشی خانواده، عدم آگاهی از بهداشت باروری، بلوغ و زایمان زودرس، مشکلات زنانگی، عدم درک از رابطه همسری، خونریزی‌های شدید، عفونت‌های رحم، مشکلات زنانه، بی‌میلی در برقراری رابطه زناشویی	عدم آگاهی از سرمایه جسمی و جنسی

مصاحبه‌کننده‌ای (آیدا) تجارب خود را چنین بیان می‌کند: «در رابطه زناشویی‌ام، نمی‌دونستم که باید چیکار کنم و این چیز عادی بود چون خیلی بچه بودم اصلاً دوست نداشتم و اجازه نمی‌دادم یادمه گریه و کتک می‌خوردم اصلاً دلم نمی‌خواد اون موقع‌ها یادم بیاد. بخاطر سختی‌هایی که خودم کشیدم سعی می‌کنم به بچه‌هام مراقبت‌های بهداشتی و مسائل زناشویی رو خوب یادم بدم».

مرگ فانتزی عشق / کودکی از دست رفته: این مقوله مصداق گفته سیمون دوبووار^۱، زنان خود را فقط به شکل شیء می‌بینند، به شکل چیزی «دیگر». او هرگز بانوی خویش نیست. وجود او بین آن‌چه واقعاً هست و آن‌چه تصور می‌کند هست تقسیم شده است، و این تصویر، تصور چیزی است که خانواده‌اش، طبقه‌اش، عاشقش و... به او تحمیل کرده‌اند. او هرگز زنانگی‌اش را بروز نمی‌دهد چون این زنانگی خود را همیشه به شکلی نشان می‌دهد که مردان برای او ساخته‌اند. هرگز هم اقرار نمی‌کنیم که با زنی ازدواج کرده‌ایم که عاشقش نیستیم؛ زنی که شاید عاشق ما باشد، اما نمی‌توانید خود واقعی خودش

^۱. Simone de Beauvoir

باشد. طبق گفته سوان^۲؛ «و فکر این که بهترین سال های عمرم را با زنی تلف کرده ام که انگ من نبوده است». این دقیقاً برای زنان برعکس قابل صدق می باشد. بیشتر مردان عصر جدید می توانند این جمله را در بستر مرگ خود تکرار کنند و بیشتر زنان عصر جدید هم فقط با تغییر یک کلمه می توانند این کار را انجام دهند. طبق تفاسیر مشارکت کنندگان، بعد از چند سال که از ۱۸ سالگی شان می گذرد با وارد شدن به دنیای بزرگسالی تمام تصورات نوجوانی شان تغییر کرده و سلیقه و نظرشان در مورد ازدواج هم متفاوت می شود. زنان کودک همسر یا هرگز فرصت عاشق شدن را پیدا نکرده اند و یا خاطره دوری از اولین کسی دارند که به آنان ابراز عشق کرده و در رویای خود می پندارند.

جدول ۱۵. مرگ فانتزی عشق / کودکی از دست رفته و مفاهیم مرتبط با آن

مقاله	مفاهیم
مرگ فانتزی عشق / کودکی از دسته رفته	بچگی کردن با فرزندم، زیرا با رفتن نردبان آرزوها، عدم تجربه دوست داشتن، نفهمیدن لذت عشق، از دست دادن رویاهای زندگی، ایده آل نبودن همسر، ترس از گفتن خواست ها

مشارکت کننده ای (پریا) در این خصوص می گوید: «بعضی مواقع حس می کنم که بچه ام اما الان که بچه دارم خودم رو به خانم بالغ می دانم». مشارکت کننده دیگری (صنم) می گوید: «با بچم انرژی می گیرم و با اون بچگیمو به یاد میارم. پدرم که اجازه نداد تحصیل کنم. دوست دارم ادامه بدهم. اما نگهداری از فرزندم چی. بنظرتون چرا من در جامعه مورد پذیرش بودم و هیچ کس نگفت بچه بود که شوهر کرد چون خودم رو با شرایط وفق دادم».

طلاق / کودک بیوگی: کودکی که به بلوغ رسیده و همسر می شود و کودکی که نابالغ است و به همسری درمی آید هر دو این گونه افراد جامعه را آزار می دهند و خشم درونی که در کودک شکل گرفته موجب بی اعتمادی به خود، خانواده و اجتماع می شود. طبق تفاسیر مشارکت کنندگان، بعد از گذشت چندین سال از زندگی مشترک تازه به این عقیده خواهند رسید که آن زمان تجربه کافی وجود نداشت و بعد از گذشت چند سال، به جهت تغییر نگرش، رشد فکری و تغییر سلائق انتظارات دیگری از زندگی و همسر ایجاد می شود.

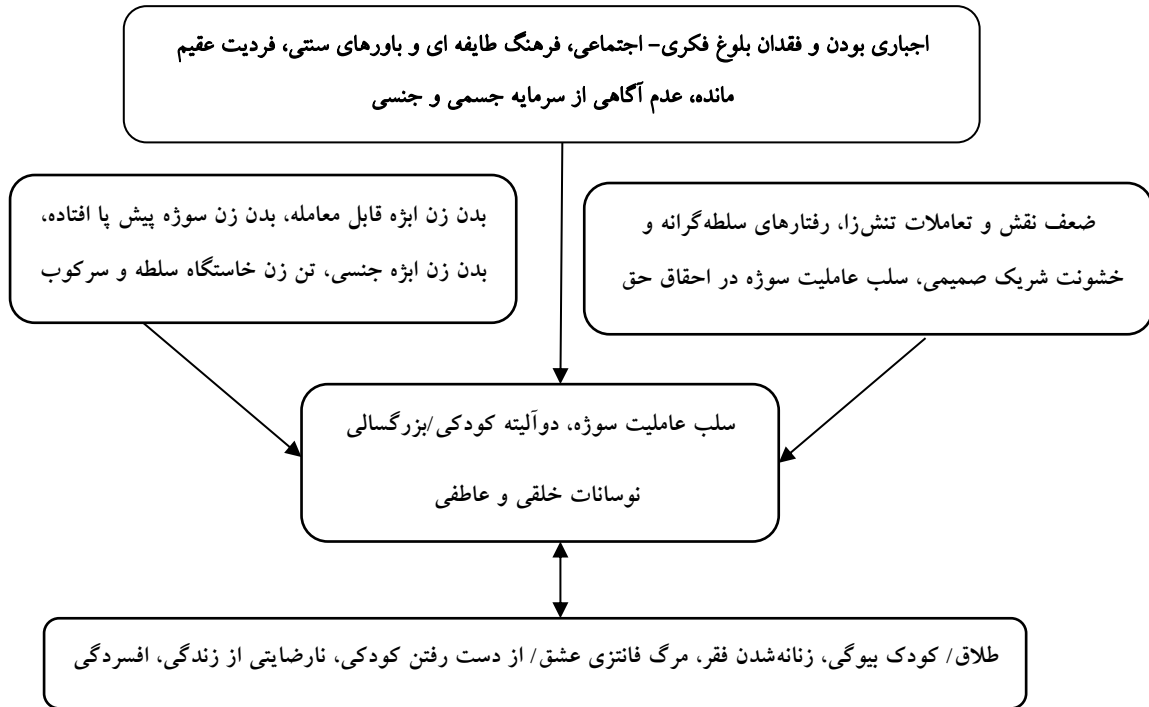
جدول ۱۶. طلاق / کودک بیوگی و مفاهیم مرتبط با آن

مقاله	مفاهیم
طلاق / کودک بیوگی	ناراضی بودن از همسر، بحث کردن، اجازه دادن خانواده در گرفتن طلاق، نبودن عشق، نبودن تفاهم در زندگی، عدم آموزش به کودکان در مورد هویت و تربیت جنسی

^۲. Savan

مشارکت‌کننده‌ای (عاطفه) می‌گوید: «بعد از اینکه باردار شدم ۷ ماه باردار بودم بچشمون شد و رفتم خانه پدرم. پدرم گفت برو هر وقت بچشون به دنیا آمد بده دستشون و خودت برگرد طلاق بگیر اما وقتی بچه‌ام به دنیا آمد نتونستم».

شکل ۱. تحلیل ازدواج زودهنگام از دید کودک - زنان ازدواج کرده

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده این است که با وجود افزایش سن ازدواج هنوز ازدواج زودرس به عنوان یک مشکل در بسیاری از مناطق و جوامع کماکان وجود دارد. این عادت و پندارهای غلط (عدم ضرورت تحصیل دختران، شایعات مردم به سبب خروج دختر از منزل، بلوغ زودرس، حفاظت از دختران، مشکلات مالی) باعث می‌شود، دختری خردسال به عقد یک مرد بزرگسال در بیاید. بدین جهت، ازدواج زودهنگام پاسخی از سمت مادرکودکان در برابر شرایط محیط اجتماعی، فرهنگی و هنجاری است. درک و تفسیر افراد به نوعی ارتباط ازدواج زودهنگام با موقعیت جغرافیایی، فرهنگ طایفه‌ای و باورهای سنتی و وضعیت نامساعد معیشتی و زیستی حاکم بر محیط زندگی از جمله زمینه‌ها و بسترهای روی آوردن خانواده‌ها به ازدواج زودهنگام فرزندان بدون در نظر داشتن مسائل و نیازهایی از قبیل آگاهی‌های عقیدتی و تعهد پذیری واسطین، توانایی در ارزیابی آمادگی ازدواج دختر و پسر از لحاظ بلوغ اجتماعی و عاطفی و ارتباط مؤثر است (مهربانی فر و همکاران، ۱۴۰۰).

احداث سدها، تأسیسات نفت و گاز، خشک شدن تالاب‌ها و از بین رفتن زمینه‌های کسب و کار و همچنین جنگ تحمیلی از جمله علل بالا بودن حاشیه نشینی و بالا بودن نرخ بیکاری در استان خوزستان است. مشکلات ذکر شده در کنار سنتی بودن بخش عمده ای از جمعیت ساکن در خوزستان به دلایل بالا بودن نرخ ازدواج‌های زیرسن قانونی مشخص می‌شود. از طرفی سطره هنجارهای و باورهای فرهنگی به این وضعیت نابسامان دامن زده است و نوعی جمع‌گرایی افراطی را طلب می‌کند که در آن عاملیت افراد مثرتر نمی‌باشد. «گاهاً بزرگان قبیله‌ها برای پایان دادن به دعوای بین قبیله‌ای و پیشگیری از نزاع‌های بعدی این کار را که به آن «خون‌بس» می‌گویند انجام می‌دهند». در این مواقع هنجارهای سنتی و غیررسمی بر جهت‌گیری شناختی و عاطفی افراد سنگینی می‌کند و همنوایی را در این زمینه طلب می‌کند. این در حالیست که تروما فرهنگی ایجاد شده نوعی فشار هنجاری را برای کنشگران پدید می‌آورد که یاری مقاومت در برابر آن را ندارند و فردیت عقیم یافته و ناتوانی در احقاق حق زمینه را برای بساخت پدیده ازدواج زودهنگام فراهم می‌نماید.

طبق تفسیر مشارکت‌کنندگان فرهنگ طایفه‌ای و باورهای سنتی در ارزش‌ها و نگرش‌های اجتماعی قابل‌ردیابی است. بافت اجتماعی جامعه مورد مطالعه، که بخشی از آن متأثر از فرهنگ مسلط جامعه ایرانی است، ازدواج را امری مهم و غیرقابل اجتناب برای اعضای جامعه می‌نماید، به نحوی که چشم اندازی دیگری برای زندگی دختران متصور نیست. زمینه‌های فرهنگی خانواده‌ها در همین راستا ویژگی‌های زمینه‌ای و قومیتی نقش مهمی در فهم و درک دختران از ازدواج زودهنگام و همچنین توصیف و تفسیر آن‌ها از پذیرش و یا اجبار به این مسئله دارد. به طور کلی تجربه ازدواج در سنین پایین نوعی بی‌قدرتی در سطح اجتماعی را به جهت نرسیدن به بلوغ فردی - اجتماعی سبب شده است که آن‌ها نتوانند اظهارنظر نمایند و راه درست را انتخاب کنند. که این مسئله صفت اجباری بودن این ازدواج‌ها را مشخص می‌نماید. این یافته با نتایج پژوهش ات‌پل (۲۰۱۹)، بهان (۲۰۱۹)، پانکهورست (۲۰۱۶)، ورکینه (۲۰۱۵)، مایزر (۲۰۱۷) مبنی بر شیوه‌های اجتماعی - فرهنگی، فشار ساختاری، فقر خانواده، اقامت‌های روستایی، عدم آموزش و قدرت چانه‌زنی کم زنان در خانه و نظریه سیستمی که ازدواج کودک را به منزله یک تصمیم صرفاً شخصی یا خانوادگی تحلیل نمی‌سازد بلکه محصول روابط سیستم‌های گوناگون در یک جامعه است همسو است.

یکی دیگر از مقولات ظهور یافته فردیت عقیم یافته است. دخترانی که در سن نامناسب ازدواج می‌کنند، بیشتر در معرض خشونت خانگی، بهره‌کشی، ضرب و شتم، روابط انحرافی و بیمارگون جنسی قرار می‌گیرند. در راستای نتایج این بررسی، جوادیان (۱۳۹۸)، رامبل (۲۰۱۸)، مایزر (۲۰۱۷)، پانکهورست (۲۰۱۶) مبنی بر بازماندگی از رشد اجتماعی، مادری تلخ و ضعف مهارت‌های زندگی مشترک مؤید این یافته است. همچنین این یافته در راستای نظریه بوئن مبنی بر اینکه زنانی که نتوانند عملکردهای منطقی و درست را در خانواده حفظ کنند و در انتخاب‌هایشان در مورد عقاید، ارزش‌ها

عاقلا نه عمل کند، در واقع خودمختاری، استقلال و فردیت خود را در زندگی زناشویی از دست داده و به نوعی درهم آمیختگی فکری - احساسی را تجربه خواهند کرد.

طبق تفسیر مشارکت کنندگان پژوهش از دیگر مقوله‌های مرتبط با ازدواج زودهنگام بدن زن به عنوان ابژه جنسی است. دخترانی که در سنین پایین ازدواج می‌کنند به لحاظ جنسی آسیب‌پذیر و در معرض انواع بیماری‌های مقاربتی و جنسی قرار می‌گیرند، آنچه بیشتر نگران‌کننده است، عدم داشتن اطلاعات کافی در مورد پیشگیری از بیماری‌های مقاربتی (ویروسی، عفونی و...) سلامت جنسی، تنظیم خانواده، پیشگیری از بارداری و تولیدمثل است. نکته حائز اهمیت این است که بسیاری از دختران کم سن از رابطه جنسی سالم و صحیح بی‌اطلاع هستند. این یافته تأییدی بر نتایج پژوهش‌های جوادیان (۱۳۸۹)، کوهن (۱۹۹۷) است.

بدن زنان به عنوان ابژه قابل معامله بازتابی از تلقی و احساس مشارکت کنندگان در خصوص ازدواج زودهنگام است. به عبارتی امروزه مفهوم قدرت بیش از پیش بر سازوکارهای، کنترل بدن تمرکز یافته است. بنابراین، روابط قدرت نوعی پیوستگی بلافضل با بدن دارند: بدن موضوعی است که بر روی آن سرمایه‌گذاری می‌شود، نشانه‌گذاری می‌شود، مورد اصلاح و بازبینی قرار می‌گیرد و در آن دخل و تصرف می‌شود درمی‌یابیم که ایماژ ما از بدن‌هایمان به شدت تحت تأثیر ایدئولوژی‌های فرهنگی است. از طرف دیگر می‌توان گفت که از خلال بدن‌هاست که هنجارها و عرف اجتماعی تحقق پیدا می‌کند. نتایج پل (۲۰۱۹)، تکترانک (۲۰۱۹)، کوهن (۱۹۹۷) مبنی بر سوء استفاده جنسی از کودکان و سلطه هنجارهای جنسی و به‌زعم باتلر و دوبوار، سوژه‌شدن زن بر مبنای تقدم وجود بر ماهیتش و بازتولید وابستگی فرهنگی ذهن با مردانگی و بدن با زنانگی تأیید کننده این یافته است.

از دیگر مقولات ظهور یافته در این پژوهش، مرگ فانتزی عشق و کودکی از دسته رفته است. طبق مرحله شش رشد روانی - اجتماعی اریکسون، در صورت ناتوانی فرد در استفاده از فرصت‌های هویت به‌وسیله سهمیدن در صمیمیت واقعی تعریف می‌شود. ناتوانی در تجربه عشق پخته باعث می‌شود که افراد احساس انزوا را در خود پرورش دهند و حس خواهند کرد که زندگی‌شان تلف شده است و بر گذشته افسوس خواهند خورد. به نوعی دوآلیته کودکی/ بزرگسالی ذهنیت بسیاری از کودکانی است که با ازدواج نابهنگام، خردسالی‌شان زیر پای سنت‌های دست و پاگیر، فقر فرهنگی و اجتماعی از بین می‌رود و با کودکی ازدست‌رفته‌ای که مؤید سه ضلع مثلث فقر، فرهنگ ازدواج زودهنگام و نبود راهکار قانونیست مواجه خواهد شد.

طبق تفسیر مشارکت کنندگان پژوهش، از دیگر مقولات مرتبط با ازدواج زود هنگام، عدم آمادگی جسمی است. به نوعی کودک با فاصله گرفتن و قطع ارتباط با خانواده و دوستان و از دیگر سو مسئولیت زندگی نیز مزید بر علت می‌شود و فعالیت او محدود به امور خانه و بچه‌داری خواهد شد، لیکن منجر به پیدایش افسردگی و اضطراب می‌شود. این یافته با نتایج پژوهش لطفی (۱۳۸۹)، جوادیان (۱۳۹۸)،

رامبل (۲۰۱۸)، پیلامبو (۲۰۱۷) مبنی بر عدم آگاهی از قواعد زناشویی و مسائل بهداشتی همخوانی دارد.

طبق تفسیر مشارکت کنندگان پژوهش فقدان عاملیت سوژه در احقاق حق از دیگر مقولات ظهور یافته در پژوهش است. کودک با ازدواج از کودکی محروم می‌شود و حق کودکی کردن را از دست می‌دهد و وارد دنیای بزرگسالی می‌شود درحالی‌که آمادگی آن را ندارد. این آمادگی نداشتن ممکن است که در رابطه ازدواج او تأثیر داشته و منجر به تحمل رفتارهای سلطه‌گرانه و خشونت شریک صمیمی شود. این یافته تأییدی بر نظریه یادگیری - اجتماعی و نظریه شناختی - رشدی مبنی بر تبیین‌هایی منطقی برای چگونگی کسب اطلاع کودکان درباره مقررات و هنجارهای فرهنگی رفتارها، نقش‌ها و خصوصیات شخصیتی متناسب با جنسیت و همسو با نتایج پژوهش ات تکورک (۲۰۱۶)، معظم (۲۰۱۷)، اصغری (۱۳۹۹)، جوادیان (۱۳۹۸)، رامل (۲۰۱۸) است.

از دیگر مقولات ظهور یافته در پژوهش حاضر، طلاق/کودک بیوگی است. در ازدواج‌های زود هنگام هنوز زوجین به ثبات و پختگی نرسیده‌اند و تحت فشار فرهنگ‌ها، خرده فرهنگ‌ها یا اصرار والدین به انتخاب همسر می‌پردازند که این فرد پس از ایجاد ثبات هویتی و آگاهی از جایگاه اجتماعی خود، این فشار را نمی‌پذیرد. نتایج پژوهش جوادیان (۱۳۹۸)، رامل (۲۰۱۸)، تکورنک (۲۰۱۶) مؤید این یافته است.

بر اساس تفاسیر مشارکت کنندگان و با توجه به پارادیم حاکم بر این پژوهش پدیده ازدواج زود هنگام بر ساختن اجتماعی است که نتیجه واکنش‌ها و تعاملات خانواده‌ها به محدودیت‌های ساختاری و وضعیت جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی و فردی است.

در پژوهش حاضر، با استفاده از تکنیک تخیل خلاق در پدیدارشناسی و رفت و برگشت میان داده‌ها نتایج مصاحبه‌ها در خصوص هنجارهای اجتماعی و ازدواج کودکان را در یک طبقه‌بندی کلی می‌توان به چهار بستر کلی تقسیم‌بندی کرد:

۱. بسترهای کلان: شامل عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است که زمینه‌ساز به هم ریختن فانتزی دختران در ازدواج می‌شود. در این پژوهش پرنسپل بودن ارزش‌های سنتی و مذهبی در برخی از فرهنگ‌ها، ازدواج زود هنگام یک فضیلت و ارزش محسوب می‌شود. این مسئله بیشتر در مورد زنان صادق است تا مردان؛ ولی به هر حال فرهنگ غالب جامعه تشویق به ازدواج در سن پایین است. مسئله - ای که پیش از این تخطی از آن، فشار اجتماعی زیادی بر زنان وارد می‌کرد. در بسیاری از خرده فرهنگ‌ها دختران هر چقدر زودتر (بلوغ جسمی تا بلوغ فکری) ازدواج کنند، بهتر است و تحصیل یا اشتغال زنان ارزش پنداشته نمی‌شود. در واقع والدین فکر می‌کنند اگر دختر دیر ازدواج کند، حرف شنوی اش از والدین کاهش پیدا کرده و دیگر نمی‌توان او را کنترل کرد.

۲. بسترهای میانی: منظور از بسترهای میانی در این پژوهش عواملی است که به روابط بین فردی و زناشویی برمی‌گردد. در این پژوهش زیر بسترهای محدودیت حمایت اجتماعی- قانونی، بدن زنان به عنوان ابژه پیش پا افتاده، زیباشناختی و جنسی و بی‌تفاوتی اجتماعی/ احساس پوچی در زندگی/ پوچ‌گرایی دیده می‌شود.

۳. بسترهای خرد: منظور بسترها مرتبط به خود شخص است که می‌توان به ایده‌آل‌های فرد، تجربه رابطه عاطفی شدید و وصال به معشوق اشاره داشت. به عبارتی عاطفه و هوس دو فاکتور عمده‌ای است که در عشق وجود دارد. در این شرایط ممکن است حتی علی‌رغم مخالفت‌های خانوادگی، این نوجوانان در امر ازدواج پافشاری نمایند.

۴. بسترهای تعاملی: منظور بیسترهایی که باهم در تعامل و نقش پررنگ‌تری از بسترهای دیگر دارند. در این پژوهش دو بستر هنجارهای هژمونیک طابفگی و فقر به عنوان بازتولید چرخه ازدواج کودکان شناسایی شد. چندان دور از واقعیت نیست که، در کشورهای دارای آمار بالای ازدواج زودرس، میزان بالای نرخ تولد و مرگ، فقر، پایین بودن سطح توسعه، کم بودن اشتغال و مراقبت‌های بهداشتی وجود دارد.

با توجه به یافته‌ها و نتایج به دست آمده در مطالعه پیش‌رو، به نظر می‌رسد که برای توقف کودک همسری، نیاز به سیاست چندجانبه است که بر دختران، خانواده‌ها، جامعه و دولت تمرکز داشته باشد. به همین جهت، باید برنامه‌های آموزشی و خدمات سلامت باروری را برای خانواده‌ها و جامعه فراهم کرد تا با توقف کودک همسری، بارداری زودهنگام و مشکلات مربوط به مرگ‌ومیر و بیماری‌های مادران و نوزادان، کمتر شود. علاوه بر آموزش‌هایی که باید جهت تغییر هنجارها و ارزش‌ها انجام شود، باید اقداماتی نیز در جهت ریشه‌کن نمودن یا کاهش فقر اقتصادی در منطقه صورت پذیرد. همچنین براساس یافته‌های پژوهش حاضر، بالا بردن سطح آگاهی و اطلاع‌رسانی از طریق رسانه‌ها، تعریف پروژه‌های آموزشی در عشایر جنوب و مناطق یاد شده و استمداد از معتمدین محل برای دخالت در این‌گونه موارد می‌تواند چاره‌ساز باشد. در نهایت با کمک نظریه تغییر^۱ (۲۰۱۴) جهت تعدیل ازدواج کودکان بواسطه هفت سطح، به کاهش و حمایت از دخترانی که قبلاً ازدواج کرده‌اند پرداخت. (۱) مسئله، (۲) استراتژی کاتالیزوری، (۳) استراتژی‌ها، (۴) نتایج، (۵) تأثیر و (۶) چشم انداز. که روابط بین سطوح مختلف علیت یا خطی نیستند بلکه نمای گسترده‌تری از چگونگی وقوع تغییر در ازدواج را نشان می‌دهند. سطوح مختلف شامل موارد زیر است:

- مسئله: به عنوان اولین قدم، درک مسئله ازدواج کودکان، آگاهی از تنظیمات مختلفی که ازدواج کودک در آن‌ها انجام می‌شود و همچنین عوامل مختلف آن ضروری است.

^۱. Change on Child Marriage

- استراتژی کاتالیزوری: برای دستیابی به برابری جنسیتی و پایان دادن به ازدواج کودکان، استراتژی کاتالیزوری تأکید می‌کند که ازدواج کودکان باید در چارچوبی گسترده از توسعه و حقوق بشر مورد توجه قرار گیرد. این امر همچنین به همکاری راهبردی محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی، منابع، جمع‌آوری داده‌ها و نظام نظارت نیاز دارد.

- راهکارها: بیشتر راهکارهای موجود برای حل مسئله ازدواج کودکان در یکی از چهار دسته زیر قرار دارد: (۱) توانمندسازی دختران، (۲) بسیج خانواده‌ها و اجتماعات، (۳) ارائه خدمات و (۴) ایجاد و اجرای قوانین و سیاست‌ها.

از آنجا که همه استراتژی‌ها بهم پیوسته و متقابل هستند، لازم است اقدامات مربوطه را به روشی خاص زمینه‌ای ترکیب کنیم که عوامل مختلف ازدواج کودکان در هر منطقه را مورد توجه قرار دهد.

- پیامدها: در سطح بعدی نتایج حاصل از پیروی از این چهار استراتژی هدف قرار می‌گیرد. هدف از ایجاد تغییر با توجه به نگرش‌ها و شرایط (۱) دختران، (۲) خانواده‌ها و جوامع، (۳) خدمات و (۴) قوانین و سیاست‌ها است.

اگر دختران از حقوق خودآگاه باشند و قادر به توسعه مهارت‌های لازم برای حمایت از زندگی خود و یکدیگر باشند، این امر عامل مهمی در افزایش توانایی آن‌ها در امتناع از ازدواج است. خانواده‌ها و اجتماعات: تغییر هنجارهای اجتماعی برای پایان دادن به ازدواج کودکان ضروری است. از جمله، خانواده‌ها و جوامع باید از آسیب ازدواج کودکان بیشتر آگاه شوند و گزینه‌های دیگری برای ازدواج کودکان باید پذیرفته شوند. بنابراین رسانه‌ها نقش مهمی دارند (بردز^۱، ۲۰۱۴).

ملاحظات اخلاقی

رعایت اخلاق پژوهش: این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی نویسنده اول پژوهش حاضر است. حمایت مالی: این پژوهش با حمایت معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه شهید چمران اهواز انجام شده است.

سهام نویسندگان: در پژوهش حاضر فرآیند گردآوری داده‌ها، کدگذاری، تحلیل و نگارش پژوهش برعهده نویسنده اول و تبیین یافته‌ها توسط نویسنده اول و دوم انجام شده است.

تضاد منافع: نویسندگان اعلام می‌کنند هیچگونه تعارض منافی در این مقاله وجود ندارد. تشکر و قدردانی: گروه پژوهش برخورد لازم می‌داند از تمامی زوجینی که نهایت همکاری را با پژوهشگران داشته‌اند، تشکر و قدردانی کند.

^۱ Brides

منابع

- افتخارزاده، سیده زهرا. (۱۳۹۴). تجربه زیسته زنان در ازدواج زودهنگام. مددکاری اجتماعی، ۱۰۸(۳): ۱۵۶-۱۰۸. [Link]
- افتخارزاده، سیده زهرا. (۱۳۹۴). تجربه زیسته زنان در ازدواج زودهنگام. پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۱۰۸(۳): ۱۵۶-۱۰۸. [Link]
- اصغری، محمد، کریمی، بیان. (۱۳۹۹). ساخت‌گشایی و هستی‌زدایی از سوژه و هویت جنسیتی: دوبرار و باتلر. فصلنامه متافیزیک، ۱۲(۲۹): ۱۳۱-۱۴۶. [Link]
- اتکینسون، ریتا، هوکسما، سوزان نولن، بم، داریل و همکاران. (۱۳۸۵). زمینه روانشناسی هیلگارد ترجمه محمدنقی براهنی و همکاران، رشد. [Link]
- حسینی فر، مریم السادات، اکبری، زهرا. (۱۳۹۸). بررسی پیامدهای اجتماعی ازدواج زودهنگام بر روند آموزش دختران (مطالعه موردی: شهر اسفرورین). پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، ۱(۲): ۱۴۶-۱۲۳. [Link]
- خانی، محمود. (۱۳۹۹). بررسی دلایل انجام تیراندازی در مراسم جشن و شادی در استان لرستان. نشریه دانش انتظامی لرستان، ۸(۲): ۱۲۵-۱۶۴. [Link]
- جوادیان، سیدرضا، شمالی احمدآبادی، الهام، ترکاشوند مرادآبادی، محمد، عابدی، محدثه. (۱۳۹۸). زمینه‌ها و پیامدهای ازدواج زودهنگام دختران ۱۳ تا ۱۶ ساله. مطالعات اجتماعی ایران، ۱۳(۴): ۵۴-۳۱. [Link]
- رضاپور قوشچی، محمد، نادری، محمود. (۱۳۹۳). جهانی‌شدن و تکثرگرایی قومی در ایران، چالش‌ها و فرصت‌ها. مطالعات مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۵(۱۷): ۹۱-۵۵. [Link]
- سادات صفوی، حنانه، مینایی، ماه‌گل. (۱۳۹۴). تجربه زیسته دختران نوجوان در نقش همسر (مطالعه ازدواج زودهنگام دختران آران بیدگل). پژوهش نامه زنان، ۶(۰): ۱۰۶-۸۷. [Link]
- عباس پور، ذبیح اله، موسوی، سیده مریم، امان الهی، عباس. (۱۴۰۰). طراحی و اثربخشی برنامه آموزش پیش از ازدواج بر نگرش به ازدواج و نگرش به طلاق فرزندان طلاق. مطالعات زن و خانواده، ۹(۳): ۷۷-۵۶. [Link]
- فرهمنند، مهناز، دانافر، فاطمه، پورابراهیم آبادی، محبوبه. (۱۳۹۹). واکاوی تجارب زناشویی کودک همسری: درهم‌آمیختگی عاطفی - فکری و بی‌قدرتی. پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۹(۱۷): ۱۱۵-۱۴۵. [Link]
- لطفی، حیدر، عدالت‌خواه، فرداد، میرزایی، مینو، وزیرپور، شب بو. (۱۳۸۸). مدیریت شهری و جایگاه آن در ارتقاء حقوق شهروندان. فصلنامه جغرافیای انسانی، ۲(۱): ۱۰۱-۱۱۰. [Link]
- مهربانی فر، حسین، دژبرد، مهدیه، امامی، کبری. (۱۴۰۰). سنت واسطه‌گری ازدواج: از مسأله‌شناسی تا توانمندسازی آموزشی (مورد مطالعه: واسطه‌گری ازدواج در شهر مشهد). مطالعات زن و خانواده، ۹(۲): ۳۳-۹. [Link]
- مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۹۰). از جنش تا نظریه اجتماعی: تاریخ دو قرن فمینیسم (چاپ پنجم). شیرازه. [Link]
- موسوی، زینب، شریعتی، الهام، مظفری سبینی، خدیجه. (۱۳۹۹). بررسی فقهی - حقوقی سن ازدواج در حقوق ایران. مطالعات زن و خانواده، ۸(۳): ۲۸-۹. [Link]
- نجف‌لوی، فاطمه. (۱۳۸۵). نقش تمایز خود در رابطه زناشویی. اندیشه‌های نوین تربیتی، ۲(۳): ۳۷-۲۷. [Link]

References

- Asna-ashary, M. Farzanegan, M.R., & Feizi, M. (2020) *Socio-economic determinants of child marriage: evidence from the Iranian provinces*. Beiträge

- zur Jahrestagung des Vereins für Socialpolitik 2020: Gender Economics, ZBW - Leibniz Information Centre for Economics, Kiel, Hamburg. [Link]
- Armstrong, D. (1984). The patient's view. *Social Science and Medicine*, 18(9): 737. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(84\)90099-6](https://doi.org/10.1016/0277-9536(84)90099-6). [Link]
- Ahmady, K. (2019). The Nexus between the Temporary Marriage and Early Child Marriages. *Working Paper*, available at <http://kameelahmady.com/wp-content/uploads/2019/08/The-Nexusbetween-the-Narrative-of-TM-and-ECM.docx-fnal-1>. DOI: 10.1007/978-981-33-4469-3_3. [Link]
- Asghari, M., Karimi, B. (2020). Deconstruction and De-Existence of Subject and Gender Identity. *De Beauvoir and Butler*, 12(29): 146-131. [Text in Persian]. [Link]
- Abbaspour, Z., Musavi, S., Amanuelahi, A. (2021). The Designing and Effectiveness of a Premarital Education Program on Attitude toward Marriage and Divorce in Children of Divorce. *Journal of Woman and Family Studies*, 9(3):56-77. Doi: 10.22051/jwfs.2021.35267.2655. [Text in Persian]. [Link]
- Atkinson, R., Hoxma, & S. N., Bam, D. (2006). *Hilgard's field of psychology*, translated by Mohammad Naghi Braheni et al, Roshd. [Text in Persian]. [Link]
- Berg, C. A., & Upchurch, R. (2007). A developmental-contextual model of couples coping with chronic illness across the adult life span. *Psychological Bulletin*, 133(6): 920-954. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.6.920> [Link]
- Bhan, N., Gautsch, L., McDougal, L., Lapsansky, C., Obregon, R., & Raj, A. (2019). Effects of Parent-Child Relationships on Child Marriage of Girls in Ethiopia, India, Peru, and Vietnam: Evidence from a Prospective Cohort. *Journal of Adolescent Health*, 65(4): 498-506. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2019.05.002>. [Link]
- Brides, G. (2014). *A Theory of Change on Child Marriage – The Hunger Project*. advocacy.thp.org. [Link]
- Delprato, M., Akyeampong, K., & Dunne, M. (2017). Intergenerational Education Effects of Early Marriage in Sub-Saharan Africa. *World Development*, 91(3): 173-192. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.11.010>. [Link]
- Erikson, E., H. (1980). *Identity and the life cycle*. New York: Norton. [Link]
- Eftekharzade, Z. (2015). Lived Experiences of Female Victims of Child Marriage. *Juornal of a Research Journal on Social Work*, 2(3): 108-156. Doi: 10.22054/rjsw.2015.4746 [Text in Persian]. [Link]
- Farahmand, M., danafar, F., Poorebrahimabadi, M. (2021). Analysis of the marital experiences of the spouse's child: Emotional-intellectual and powerless fusion. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 9(17): 115-145. Doi: 10.22084/csr.2021.22142.1833 [Text in Persian]. [Link]
- Hosseinyfar, M., akbari, Z. (2020). The study of Social Consequences of Early Marriage on girls' education (case study: Esfarvarin's Girl Students, *The Scientific Quarterly Journal of Research in Social Studies*, 1(2):123-146. [Text in Persian]. [Link]

- ICRW. (2006). *Improving Adolescent Lives through an Integrated Program*. Analysis of quantitative baseline survey data collected in select sites in the states of Bihar and Jharkhand. [Link]
- John, N.A., Edmeades, J. & Murithi, L. (2019). Child marriage and psychological well-being in Niger and Ethiopia. *BMC Public Health*, 19(29): 10-29. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7314-z>. [Link]
- Javadian, S.R., Ahmadabadi, n., Torkashvand Moradabadi, a., Abedi, m. (2019) Background and Consequences of Early Marriage for 13-16 Year Old Girls. *Social Studies of Iran*, 13(4):54-31. 10.22034 / jss.2019.47853. [Text in Persian]. [Link]
- Khan, N. Lynch, M. (1997). Recognizing Child Maltreatment in Bangladesh. *Child Abuse and Neglect*, 21(8): 815-818. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(97\)00041-0](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(97)00041-0). [Link]
- Khazaei, T. (2019). Feminine self in transition to hegemonic femininity; Understanding the female body and narrating the experienced tensions of Iranian immigrant women. in *Social Sciences Quarterly*, 84 (26): 187-155. [Text in Persian]. [Link]
- Khani, M. (2019) Investigation of the reasons for carrying out the shooting in a celebration and joy in Lorestan province. *Lorestan Law Enforcement Journal*, 8(30):164-125. [Text in Persian]. [Link]
- Mourtada, R., Schlecht, J. & DeJong, J., A. (2017). qualitative study exploring child marriage practices among Syrian conflict-affected populations in Lebanon. *Conflict and Health*, 11: 27 <https://doi.org/10.1186/s13031-017-0131-z>. [Link]
- Lotfi, H., Adalatkah, F., Mirzaei, M., Wazirpour, S. (2009) Urban Management and Its Position in Promoting Citizens' Rights. *Human Geography Quarterly*, 2(1): 110-101. [Text in Persian]. [Link]
- Mushirzadeh, Homeira. (1390). *From Movement to Social Theory: A History of Two Centuries of Feminism* (Fifth Ed). Shiraz. [Text in Persian]. [Link]
- Musavi, Z., Shareati, E., Mozafari, K. (2020). Legal-Juristic Study of Age of Marriage in Iranian Law. *Journal of Woman and Family Studies*, 8(3): 9-28. Doi: 10.22051/jwfs.2020.28530.2266. [Text in Persian]. [Link]
- Mehrabanifar, H., Dezbord, M., Emami, K. (2021). The Tradition of Marriage Meditation: From Problem Identification to Educational Empowerment (Case Study: Marriage Meditation in Mashhad). *Journal of Woman and Family Studies*, 2(21): 9-33. Doi: 10.22051/jwfs.2021.35622.2672. [Text in Persian]. [Link]
- Najaflui, F. (2006). The Role of Self-Differentiation in Marital Relationship. *New Educational Thoughts*, 2(3): 37-27. [Text in Persian]. [Link]
- Nour, N. (2009). Child marriage: A silent health and human rights issue. *Reviews in Obstetrics & Gynecology*, 2(1): 51-56. PMID: 19399295. [Link]
- Nasrullah, M., Muazzam, S., Khosa, F., & Khan, M. M. H. (2017). Child marriage and women's attitude towards wife beating in a nationally representative

- sample of currently married adolescent and young women in Pakistan. *International Health*, 9(1): 20–28. <https://doi: 10.1093/inthealth/ihw047>. [Link]
- Pankhurst, A., Tiemelissan, A., & Chuta, N. (2016). The interplay between community, household and child level influences on trajectories to early marriage in Ethiopia: Evidence from Young Lives. Oxford Department of International Development (ODID), University of Oxford ISBN 978-1-909403-78-9. [Link]
- Paul, P. (2019). Effects of education and poverty on the prevalence of girl child marriage in India: A district-level analysis. *Children and Youth Services Review*, 100: 16-21. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2019.02.033>. [Link]
- Raj, A. (2010). When the mother is a child: The impact of child marriage on the health and human rights of girls. *BMJ journal*, 95(11): 931–935. <http://dx.doi.org/10.1136/adc.2009.178707>. [Link]
- Rezapour Ghoshchi, M., Naderi, M. (2014) Globalization and Ethnic Pluralism in Iran, Challenges and Opportunities. *Quarterly Journal of Strategic Studies on Globalization*, 5(14): 91-56. [Text in Persian]. [Link]
- Rumble, L., Peterman, A., Irdiana, N. et al. (2018) An empirical exploration of female child marriage determinants in Indonesia. *BMC Public Health*, 18(1):1-13. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5313-0>. [Link]
- Sedziafa, A., & Tenkorang, E. (2016). Kin group affiliation and marital violence against women in Ghana. *Violence and Victims*, 31(3): 486–509. <http://doi: 10.1891/0886-6708.VV-D-15-00031>. [Link]
- Stark, L. (2017). Early marriage and cultural constructions of adulthood in two slums in Dar es Salaam. *Culture, Health & Sexuality*, 20(8): 888-901. <http://doi: 0/13691058.2017.1390162>. [Link]
- Starmann, E., Heise, L., Kyegombe, N. et al. (2018) Examining diffusion to understand the how of SASA! A violence against women and HIV prevention intervention in Uganda. *BMC Public Health*. 18(616):36-73. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5508-4>. [Link]
- Safavi, H., Minaei, M. (2015). Lived Experiences of Teenage Girls as Wives: Case Study of Girls' Early Marriage in AranvaBidgol. *Women Studies*, 6(0): 87-106. [Text in Persian]. [Link]
- Tenkorang, E.Y. (2019). Explaining the links between child marriage and intimate partner violence. *Evidence from Ghana*, 89: 48-57, <http://doi: 10.1016/j.chiabu.2019.01.004>. [Link]
- Tenkorang, E.Y. (2017) Ebola-related stigma in Ghana: Individual and community level determinants. *Social Science & Medicine*, 182: 142-149. <http://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.03.060> [Link]
- UNICEF. (2022). *Global database – Child marriage*, Retrieved from <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-marriage/>. [Link]

- Watson, M. (2018). *Millions of Child Widows Forgotten, Invisible and Vulnerable* Report by Action on Child. Early and Forced Marriage. [Link]
- Workineh, S., Kibreth, G. D., & Degu, G. (2015). Determinants of early marriage among female children in Sinan district. Northwest Ethiopia, *Health Science Journal*, 9(6): 1-7. ISSN1791-809X. [Link]
- Wylie, M. S. (1990). Family therapies neglected prophet. *Family Therapy Networker*, 15(2): 25-37. DOI: 10.3109/01612840.2014.921257. [Link]
- Yount, K. M., Crandall, A., & Cheong, Y. F. (2018). Women's age at first marriage and longterm economic empowerment in Egypt. *World development*, 102: 124-134. [http:// doi: 10.1016/j.worlddev.2017.09.013](http://doi:10.1016/j.worlddev.2017.09.013). [Link]

